

II RIIGIKOGU

3. istungjärk.

Protokoll nr. 67 (6).

1924. a.

II Riigikogu koosolek 14. märtsil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Walitsuse loosis: Riigiwanem **K. Päts**, kohtuminister **R. Gabrel**, siseminister **K. Einbund**, põllutööminister **A. Kerem**, kaubandus-tööstusminister **B. Rostfeld**, riigisekretäär **K. Terras**.

P ä e w a k o r d :

1. Wene-Balti tehaste erikomisjoni walimine. (Wanematekogu ettepanekul jagaja — 10.)

2. Erikomisjoni walimine põhiseaduse § 67 tarwitamise korra seaduseelnõu väljatöötamiseks — wanematekogu ettepanek. (Jagaja — 10.)

3. Gustaw Tamm'e päralt olewast maaomandusest 800,4 ruutsülla eraldamise seaduseelnõu — üldkomisjoni ettepanek.

Üldkomisjoni aruandja rkl. A. Jõeäär.

4. Wabadussõjast osawõtnud kaitsewäelaste tagawarawäkke arwamise seadus — riigikaitse komisjoni ettepanek.

Aruandja riigikaitse komisjoni esimees J. Laidoner.

5. Riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel.

Eelarwe-komisjoni aruandja rkl. K. Kornel.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Koosolek algab kell 5.30 min.

1. Päewakorra Juhataja L. Raudtäiendamine. kepp: Awan Riigikogu koosoleku. Tööerakonna

Riigikogu rühma poolt on kirjalik ettepanek tulnud wõtta päewakorda I punktina komisjonide täiendawad walimised.

L. Johanson (sd.): Ma teen ettepaneku V-ks päewakorra-punktiks wõtta Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele ametiühisuste ruumide sulgemise asjus. Põhjendused on järgmised: See arupärimise-ettepanek oli

päewakorras nädal tagasi. Käesolewal nädalal jäi arupärimise-koosolek ära. Ametiühisuste ruumid on aga sulutud juba mitu kuud, mille tõttu halwatakse ametiühisuste liikumist, ühtlasi aga rikutakse kõige jämedamalt meie põhiseadust ja õiguslikku korda. See arupärimine kuulub sarnaste hulka, millel kiire iseloom. (J. Soots, põl.: Täna ei ole arupärimiste päew.)

O. Gustawson (is.): See küsimus, mille päewakorda wõtmist Riigikogu liige Johanson põhjendas, on weel laiema ulatusega kui ettepaneku tegija tähendas. Siin ei ole mitte ainult ametiühisuste ruumidega tegemist, waid ametiühisuste liikumise halwamisega üldse. Mitmel pool on ametiühisuste käest ära wõetud kassaja teised rakendusraamatud ja sennikaua, kui kõiki neid raamatuid tagasi ei anta, puudub ametiühisustel wõimalus pidada oma järjekordseid aastakoosolekuid, mis harilikult langewad weebruari- ja märtsikuude peale. Samuti on selle tagajärjel katkestatud muugi tegewus. See on aga seda ebaloosumikum, et ametiühisuste sulgemist kui sarnast kohtu poolt siia maani olnud ei ole. Siia maani ei ole awalikult teada, missugused seaduslikud alused on olnud siseministeeriumil ja prokuratuuril selleks, et nende ametiühisuste tegewust, mis seaduslikus korras registreeritud, katkestada ametiühisuste ruumide sulgemisega ja rakendusraamatute ärawõtmisega. See küsimus wajab täit selgitamist. Ma toetan Riigikogu liikme Johanson'i ettepanekut, et see arupärimise-ettepanek wõetaks tänase koosoleku päewakorda.

Juhataja L. Raudkepp: Panen hääletamisele täiendada päewakorda punktiga: komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen hääletamisele Riigikogu liikme Johanson'i ettepaneku: wõtta tänasesse päewakorda punkt 5. all Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele ametiühisuste ruumide sulgu-

mise asjus. (Hääletatakse.) Poolt on antud 23 häält, vastu — 29 häält, — seega tagasi lükatud.

Teadaandmisteks on sõna sekretääril.

2. Teadaandmine Sekretäär **J. Wabariigi Walit-**
susele tagasian- **Wain:** Wabariigi Walit-
tud seaduseel- susele on tagasi an-
nõu kohta. tud välisriikide koda-
nikkudelt maaseadusega wõõrandatud mõisade eest tasu arwel awanside maksmise seaduseelnõu.

3. Teadaandmine Edasi on Riigikogule
kohtumistri esi- teatada, et kohtumi-
tise kohta. nistrilt on tulnud esitis Riigikogu liigete Mihkel Laar'i ja Jaan Tagel'i wahi alla jätmise asjus, mis on antud koosseisu komisjoni.

4. Kommisjonide Juhataja **L.**
täiendawad **Raudkepp:** Töö-
walimised. erakonna Riigikogu rühma poolt on teada antud, et üüriseaduse komisjonist on tagasi astunud rkl. Maaker, Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjonist — rkl. Th. Pool; riigikontrolli seaduse komisjonist — rkl. M. Juhkam; piirituse ja alkoholiliste jookide müügiseaduse komisjonist — rkl. K. Baars. Pannakse ette asemele walida: üüriseaduse komisjoni rkl. Chr. Kaarna; Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjoni rkl. A. Anderkopp; riigikontrolli seaduse komisjoni rkl. Th. Pool; piirituse ja alkoholiliste jookide müügiseaduse komisjoni rkl. W. Maaker.

Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ette pandud kandidaadid walitud.

5. Wene-Balti Wanematekogu poolt
tehaste eri- on ettepanek wõtta jaga-
kommisjoni jaks arw 10. Sõna on sek-
walimine. retääril teadaandmiseks iga rühma esitajate arwu kohta.

Sekretäär **J. Wain:** Jagaja 10-ne juures saawad rühmad esitajaid järgmisel arwul: põllumeeste Riigikogu rühm —

3 esitajat; demokraatlik liit — 2 esitajat; sotsiaaldemokraatlik rühm — 2 esitajat; tööerakonna Riigikogu rühm — 1 esitaja; asunikude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühm — 1 esitaja ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm — 1 esitaja. (Rühmad annawad nimekirjad juhatajale.)

Juhataja **L. Raudkepp:** Wene-Balti tehaste erikomisjoni on ette pandud walida järgmised Riigikogu liikmed: demokraatliku liidu poolt H. Anniko ja E. Weberman; sotsiaaldemokraatliku töölispartei Riigikogu rühma poolt K. Wirma ja L. Johanson; tööerakonna Riigikogu rühma poolt T. Kalbus; iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt O. Gustawson; põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt J. Temant, J. Soots ja J. Sepp; asunikude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt A. Porman.

Hääletamise motiwide kohta on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Hääletamise motiwideks sõna wõttes tahaksin ma järgmist seisukohta awaldada: Kui omal ajal arupärimise puhul Wene-Balti tehaste asjus wastuwõetud ülemineku-wormeliga otsustati uurimiskomisjon moodustada, siis sisaldus selles ülemineku-wormelisel weel lisandus, kus juba ette käsitati küsimust kohtu alla andmise kohta ja milles ka otsustati uurimiskomisjonile õigus anda kohtulikule wastutusele wõtmiseks ettepanekuga Riigikogule esineda. Sellega otsustati wastutusele wõtmise ja kohtu kätte andmise küsimus nii ministri kui ka Riigikogu liikme üle juba ette ära. (J. Piiskar, is.: Kuidas kommunistidega talitati?) Kui kommunistide kohtu alla andmise küsimus Riigikogus arutamisel oli, siis esitati ka sellekohane materjaal, mis kohtuwõimude poolt kogutud ning läbi uuritud oli. Nagu nägite, oli seda materjaali wäga palju ja isegi härra Johanson ütles, et seda olewat terve hobusekoorem. (Müra ja wahelhüüded pahemal pool.) Kommunistide kohtu alla andmise asjus oli juba kindel materjaal kogutud ja nõnda wõis siis Riigikogu täie teadmisega wastutusele wõtmise küsimust ära otsustada. Nüüd aga sellel teisel korral ei olnud mingisuguseid materjaalisid kogutud ega ette pandud, kuid kõige selle peale waatamata käsitatakse küsimust süüdistawas mõttes nii ministri kui ka Riigikogu

liikme kohta, kuna nende kohta enne wastutusele wõtmise küsimuse käsitamist peaks iseäranis kindlad süüdistuse materjaalid olema. Seda arwesse wõttes hääletasid põllumeeste kogude Riigikogu rühma liikmed selle ülemineku-wormeli wastu, kuid Riigikogu enamusega wõeti see wormel siiski wastu ja otsustati komisjon walida, mille wastu meie mitte ei oleks olnud, kui seal oleks räägitud ainult asja uurimisest, aga et siin teatud kahtluse wari on heidetud Riigikogu liikme ja ministrite peale, siis on isenesest aru saada, et see küsimus kõige kiiremalt lahendatud saaks, mispärast põllumeeste rühm weel täiendawa ettepaneku teeb, et sellele komisjonile saaks määratud kindel tähtaeg.

Juhataja L. Raudkepp: Kas tehakse ettepanekuid selle kohta, kuidas hääletada, kas lahus, wõi korraga? (Hüüded: Korraga.) Ettepanek on tehtud korraga hääletada. Selle wastu ei olda, — loen ettepaneku wastuõetuks. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on esitatud kandidaadid Wene-Balti tehaste komisjoni walitud.

Sõna on täiendawaks ettepanekuks rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl.): Täiendawaks ettepanekuks sõna wõttes, teen ettepaneku, et Wene-Balti tehaste erikomisjonile antaks wiiepäewane tähtaeg. (Naer. Segased wahelhüüded.) Omal ajal, kui oli Riigikogus kommunistide asi ees, siis otsustas Riigikogu seda asja uuriwale komisjonile määrata kuuapäewase tähtaja, waatamata selle peale, et nagu siin pahemalt poolt tähendati, materjaali väga palju kogutud oli. Tol korral, esitatud materjaali läbiuurimiseks, oleks kindlasti rohkem aega läinud ja sellepärast arwame meie, et praeguwalitud komisjonile oleks wiiepäewasest tähtajast küll, kui tema otsekohe tööle asuks, materjaalid läbi uuriks ja nad Riigikogule esitaks.

Juhataja L. Raudkepp: Selle ettepaneku kohta on sõna rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhsw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõneleja, esiteks hääletamise motiivide kohta sõna wõttes, ütles, et nemad nüüd hääletawad

heameelega selle komisjoni walimise poolt. Minul oli see täiesti arusaamatu, kuidas nad nüüd selle komisjoni walimise poolt hääletawad, mille wastu nad wast natukese aja eest nii kurjasti wõitlesid. Kuid nüüd selgus see, — kui siin nende eneste poolt ettepanek tehti komisjonile nii lühike — wiiepäewane tähtaeg määrata. Kui komisjonile, mis kommunistide asja arutas, kuuapäewane tähtaeg määrati, siis wõidi seda teha esiteks sellepärast, et Riigikogu liikmeid ei wõi mitte kaua kinni pidada ja teiseks sellepärast, et asjaosalised olid ise wangis, mis ka asja uurimist takistas. Peale selle olid asjassepuutuwad materjaalid juba enne uurimiswõimude poolt kokku kogutud ja korraldatud, mis ka nendega tutwunemist kergendas. Siin ei ole, nagu juba kaunis tabawalt koha pealt hüüti, materjaal ka wist mitte wäikene. Kas ta nüüd nii suur on, nagu siin kommunistide kohta käiwa materjaali üle tähendati, et ta hobusekoorma suurune olla, kuid igaüks tahes on ta väga keeruline ja nõuab endaga tutwunemiseks palju aega. Peale selle on nimetatud materjaali häwitamine juba ammu käimas, nagu ma seda siit kõnetoolilt juba tähendanud olen. Kui komisjon tahab oma tööd põhjalikult teha, siis tuleb temal uurimist alata sellest ametkonnast, kus juhiti asja, see on — kaubandusministeeriumist, ja lõpetada Eesti panga, ning sellesama Wene-Balti tehasega, kus materjaalide häwitamine juba käimas. Peale selle ei ole meie ka garanteeritud, et komisjoni uurimise puhul uusi tõsiasi ilmsiks ei tule, mis ka pikemat uurimist nõuaks. Samuti on nüüd paljud Riigikogu liikmed koormatud komisjonide ja eelarwe töödega, nii et neil waba aega wõrdlemisi wähe üle jääb. Seda kõike arwesse wõttes, pean ütleva, et wiiepäewasest tähtajast millegiks ei jätku, ja et siin komisjonile määratawast kindlast tähtajast juttugi olla ei wõi. See wiiepäewane tähtaeg oleks ainult asja mahamatmine, ja niisugune ettepanek iseloomustab waid selle ettepaneku autorite rühma.

Juhataja L. Raudkepp: Selle ettepaneku wastu waidlemiseks on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (sd.): Austatud härrad! Põllumeeste kogude ettepanek — määrata komisjonile wiiepäewane tähtaeg — on väga läbipaistew ettepanek. Mina ar-

wan, et meil ei pruugi sugugi salata asjaolu, et Riigikogu põllumeeste rühm alles wähe aja eest omal koosolekul wõttis otsuse wastu, mille järele nemad ettepanud Riigiwanema kandidaadile mitte ei luba enne walitsuse moodustamisele asuda, kui endise rahaministri Westel'i ja teedeministri Ipsberg'i kohtu alla andmise küsimus lõpulikult selgitatud ei ole ja nimelt põllumeeste kogude rühma kasuks. Walitsuse moodustamine on wäga tähtis asi ja meie peame sellest kiiresti üle saama. Mitte ainult Riigikogus ei ole toonitatud, et walitsuse kriisid wäga pikaks kipuwad minema, waid ka ühiskond tunnustab seda ja terwe Eesti ajakirjandus on selle peale enam kui karjuwat tähelepanu juhtinud. Loomulikult ei tohi walitsuse kriisi lahendamiseks kunstlikult aega wiita. Kui aga põllumehed tahawad peale suruda oma otsust, tahawad, et walitsuse moodustamine ühendusse oleks seatud teiste kõrwaliste asjaoludega, mis neid härrasid üksi wõib huwitada, siis on see surweawaldus walitsuse moodustamise peale, mida Riigikogu ei tohi lubada. Teiseks ei saa mitte nimetamata jätta, et needsamad härrad, kui kommunistide küsimus päewakorral oli, sellele komisjonile tähtaja andmise wastu olid ja pärast selgus, et neil teatawal wiisil õigus oli ja nimelt, et komisjon ei suutnud mitte 7 päewaga kõiki materjale läbi waadata. Mina ei tea mitte, kumb neist küsimustest wõiks rohkem põhjust anda uurimiseks, kas kommunistide asi wõi Wene-Balti tehaste asi. Üks on aga selge, et kommunistide asi wäga shablooniliselt oli lawastatud. Kommunistide protsesse on waremaltki olnud, kuna aga nende härrade tegewus, mille juurde tuleb erikomisjonil nüüd asuda, siitsaadik kohtulauas figureerinud ei ole ja nende asjade jaoks ei ole weel wastawat shablooni leitud. Mina ei tea, kus rohkem materjaali wõiks olla, kas kommunistide asjus wõi Wene-Balti tehaste asjus, aga selles olen mina küll weendunud, et Wene-Balti tehaste küsimuse materjal igatahes palju raskem oma kaalu poolest on, kui kommunistide asjus esitatud materjal. Sellepärast peab komisjonile andma wastawal määral aega, et tööd korralikult teha. Mina arwan, et kui teil, härrad põllumehed, mitte hirm ei oleks ja kui teie oma mehi sirmi taha ei tahaks peita, siis teie sarnast ettepanekut ei oleks teinud. (Hulgalised wahelhüüded.)

J. Temant (põl.): Mina arwan, et see seisukoht, mida siin katsus kaitsta rkl. Weberman, sisuliselt ei ole õige. Kui kedagi süüdistatakse ja sarnane ettepanek tehti, mis Riigikogu poolt wastu wõeti, siis on loomulik nõuda, et andmeid peab olema, peab asi selge olema. Kui öeldakse, et praegusel juhtumisel wäga palju materjaali on, siis arwan mina, arwawad ka minu mõtteseltsilised, et nõndawiisi asja selgitada ei wõi. Kui kedagi süüdistatakse, ministrit süüdistatakse, meie seisame ikka sellel seisukohal, et kui meie kõrgemat wõimukandjat süüdistatakse, siis peab juba andmeid selleks olema. (J. Piiskar, is.: Kas prokurööri koht hakkab paistma juba?) Jah, härra Piiskar, materjal peab juba olema. Teie lugesite, härra Piiskar, nende päewade sees, et Teidki nimetatakse üheks ministri kandidaadiks. (Naer.) Ja Teie minister olles Teie wastu tõstetakse mingisugune süüdistus paremalt poolt ilma, et mingisuguseid kindlaid andmeid oleks, tehakse teataw ettepanek, wõetakse juhusliku enamusega see wastu ja siis öeldakse pärast, et 6 päewast on wähe, meie ei tea weel, mis härra X on teinud, andke meile aega. (Wahelhüüded.) Härra Weberman, ka Teie wõite ministrikandidaat olla ja kui Teie wastu teised Riigikogu liikmed sama seisukoha wõtawad, nagu siin wõetud on, kui kaugele meie siis wiimaks jõuame? (Hulgalised wahelhüüded.) Kuulge, härra Weberman, oleme ükskord wäljaspool Riigikogu rühma ja jätame need rühmitused täiesti kõrwale, waatame ometi kord nõnda asja peale, kuidas seaduseandja waatama peab. Ja kui Teie asja peale nii waatate, nagu seaduseandja seda tegema peab, siis peab poliitiline waade praeguses küsimuses täiesti kõrwale jääma. Peab ütleva, et kui kellegi wastu süüdistus on tõstetud, ükskõik kelle poolt, siis arwan mina, et nendelt härradelt, kes siin ülesse astuwad ja teatawa ettepaneku teewad, siis igatahes on õigus nõuda, et teatud materjal juba olemas oleks ja ei saa ometi ütelda, et meie ei tea, mis andmed õieti süüdistatawa wastu olemas olla. Kui ettepanek tehakse, siis arwan mina, et nõnda wõib materjal juba olemas olla. Kui aga teataw materjal juba olemas on, siis usun ma, et kuuest päewast küll on. Siin toodi lugupeetud Riigikogu liikme härra Ast'i poolt ette, waadake, mis kommunistidega sündis. Aga ütlemegi korra, et kommunistidele tõesti ülekohtu on

tehtud, minu seisukoht on küll teine, neile ei ole midagi iseäralist juhtunud, on sündinud ainult see, mis sündima pidi, — aga oletame, et see teisiti oleks, siis ei tähenda see veel, kui ühele woolule midagi ülekohut on sündinud, et siis ka teisele sedasama peaks sündima. Mina arwan, et ei saa niiwiisi ütelda, et üks mitteloomulik seisukord õigustab ja kinnitab teise — samasuguse seisukorra. See seisukord iseenesest on ebaseisukord ja sellepärast, arwan mina, et seda seisukorda üldse kaitsta ei saa. Mina toetan lugupeetud härra Jürman'i poolt tehtud ettepanekut.

Juhataja L. Raudkepp: Ettepanek on tehtud rkl. Jürman'i poolt Wene-Balti tehaste erikommisjonile wiiepäewane tähtaeg määrata. (Hääletatakse.) Poolt on antud 24 häält, vastu — 44 häält, — seega on ettepanek tagasi lükatud.

6. Erikommissjoni walimine põhiseaduse § 67 tarwitamise korra seaduseelnõu väljatöötamiseks — wanematekogu ettepanek.

Wanematekogu poolt on ettepanek walida erikommisjon põhiseaduse § 67 tarwitamise korra seaduseelnõu väljatöötamiseks: jagajaks on ette pandud arw 10. Selle ettepaneku vastu ei waielda, loen ettepaneku wastuwõetuks. Rühmadel on teada, mitu esitajat tuleb jagaja 10 juures. Palun ettepanekuid teha kandidaatide kohta.

(Juhatajale antakse ära ettepanekud kandidaatide kohta.)

Ette on pandud järgmised kandidaadid:

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt — J. Temant, J. Soots, J. Sepp.

Riigikogu demokraatliku liidu poolt — J. Jaakson, J. Luur.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — K. Ast, A. Rei.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt — M. Juhkam.

Asunikkuude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt — H. Laretei.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt — J. Tiks.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta. (Wahel hüüe: Korraga walida.) Ettepanek on tehtud korraga walida. Selle vastu ei waielda,

— loen ettepaneku wastuwõetuks. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on need kandidaadid nimetatud komisjoni walitud.

7. Gustaw Tamm'e päralt olewast maaomandusest 800,4 ruutsülla eraldamise seadus — I lugemisel.

Üldkommissjoni aruandja **A. Jõeäär:** Raudteewalitsus on kokku leppinud Gustaw Tamm'e ga selles, et tema käest osta 800,4 ruutsülda maad. Selle maa-ala kreposteerimise juures on tekkinud kahtlus, kas seda wõib eraldada Tamm'e talukohast ja selle tõttu on siis Wabariigi Walitsuse poolt esitatud elnõu selle 800,4 ruutsülla eraldamise kohta. Üldkommissjon seda seaduseelnõu läbi arutades, leidis, et see tagasi tuleb lükata esiteks selle tõttu, et komisjoni arwates juba ilma eriseaduseta wõimalik on seda maatükki praegumakswate seaduste põhjal kreposteerida raudtee maa-ala külge ja teiseks leidis komisjon, et ei ole soowitaw igal üksikul juhtumisel iga üksiku maa-ala eraldamiseks eriseadust wälja anda, waid kui selleks on tarwidus, siis tuleks seda küsimust üldise seadusega ühekorraga lahendada. Neil põhjustel paneb üldkommissjon käesolewa seaduseelnõu Riigikogule tagasilükkamiseks ette.

Ettepanek on järgmine: „Ära kuulates üldkommissjoni seisukohta Wabariigi Walitsuse poolt esitatud Gustaw Tamm'e päralt olewast maaomandusest 800,4 ruutsülla eraldamise seaduseelnõu kohta otsustab Riigikogu: Wabariigi Walitsuse poolt esitatud Gustaw Tamm'e päralt olewast maaomandusest 800,4 ruutsülla eraldamise seaduseelnõu tagasi lükata.“

Juhataja L. Raudkepp: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on üldkommissjoni ettepanek vastu wõetud, sellega on seaduseelnõu tagasi lükatud.

8. Wabadussõjast osawõtnud kaitsewäelaste tagawarawäkke arwamise seadus — I lugemisel.

Riigikaitse komisjoni aruandja **H. Laretei:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie wabadussõja ajal ja wabadussõja järele on meie kaitsewäeteenistusest wabastatud osa isikuid, kes oma teenistusaega veel ära

teeninud ei ole. Neid on wabastatud mitmesugustel põhjustel: 1) haawade ja põrutuste tõttu, 2) on ajapikendust saadud peaaesjalikult hariduse jätkamiseks. Wabariigi Walitsus on seisukohale asunud, et ei ole soovitatav neid isikuid uuesti kaitsewäe tegewasse teenistusse kutsuda, kui nad juba enne teatud aja wabadussõja ajal ära teeninud on. Arwesse wõttes seda, et wabadussõja ajal teenimine raske on, kui harilikul rahuajal teenistus ja seda, et kaugel suurem osa neist isikuist on kooliõpilased, kes katkestanud oma õpetöö, et sõjawäkke astuda wabadussõjast osa wõtma ja nüüd jälle tagasi on läinud oma koolitöö juurde, et seda lõpetada. Seda arwesse wõttes on ettepanek tehtud arwata tagawarawäkke kaitsewäelased, kes wabadussõja ajal haawata wõi põrutada saanud, ja kaitsewäelased, kes 6 kuud ja rohkem eesliinil riwüeosades riwikohtadel teeninud ja vähemalt ühest lahingust osa wõtnud; siis: teiseks, eesliinil wiibimise aega neile, kes lahinguist osa ei ole wõtnud, nii ka neile, kes alla 6 kuud eesliinil riwiosades riwikohtadel teeninud, lugeda 1 päew kahe eest ja seda aega arwesse wõttes wabastada teenistusest, kui wastawates seadustes kindlaksmääratud aeg ära teenitud.

Riigikaitse komisjon asus samale seisukohale, kui Wabariigi Walitsus ja arwates, et wabadussõjast osawõtjate teeneid tuleb tingimata kõrgemalt hinnata, kui rahuaegseid, teeb ettepaneku seda seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

9. Riigi 1924 a. Eelarwe-komisjoni aruandja eelarwe — II lugemisel. K. Kornel (loeb): „Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1924 a.“

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigi 1924 aasta eelarwe esitati Riigikogule läinud aasta nowembrikuus. Waliti ära eelarwe-komisjon, kes oma esimese istumise pidas 4. detsembril m. a. Riigikogu päewakorras seisis eelarwe 10. märtsil s. a. esimest korda. Kogu 1924 aasta eelarwe on liikunud kriisi tähe all. Kui rahaminister tahtis eelarwe-kõnet pidama hakata, siis ilmusid kirjutused lehtedes, et ta seda enne ei tee, kunni selgunud on, kas ta oma kohale jääb, wõi mitte. Eelarwe-

komisjon töötas kogu aeg osalise walitsuse kriisi ajal. Ja kui 10. märtsil eelarwe päewakorda tuli, siis selgus, et oli juba täieline kriis olemas. Kui ma 10. märtsi koosolekul ettepaneku tegin eelarwet päewakorrast ära wõtta, siis tegin ma seda järgmistel kaalumistel: eelarwe on seadus, millel eesmärgiks on neid rahalisi jõude kaaluda, mis teatawa aja jooksul riiklikkude ülesannete teostamiseks tarwitada on. Kui meie selle definitsiooni omaks wõtame, siis on selge, et walitsusel eelarwe asjus väga tõsine sõna ütelda on. Nende riiklikkude ülesannete kogu, mis meie 1924 aastal kawatseme teostada, ei olene mitte ükski meist, waid ka weel tuntawal määral ka walitsuse koosseisust. On ju õigus, et põhiseaduse järele walitsus ainult nii kaua püsib, kunni tal Riigikogu usaldus on. Sellest wõidakse wahest järeldus teha, et ta muud ei ole kui Riigikogu täidesaatew komisjon ja arwata, et ka walitsuse kriisi ajal eelarwet harilikus korras rahulikult edasi wõib arutada. Sarnase korra juures peame meie walitsuse kujundamisel ka seda arwesse wõtma, kas kujundataw walitsus meie poolt wastuwõetud eelarwega nõus on. Sellega teeksime, minu arwates, meie oma iseenesest juba raske walitsuse kujundamise käigu kahtlemata weel keerulisemaks. See annaks meile küllalt põhjust eelarwe arutamise edasilükkamiseks. On olemas aga siiski väga tõsine wäide edasilükkamise wastu, see on, et meil kestab walitsuse kriis väga kaua. Minu arwates oleksime pidanud sellest kurwast nähtusest meie riiklikus elus wastupidise järelduse tegema, nimelt, et eelarwe arutamise aeg mitte kohane ei ole kriisi tegemiseks. Ja kui kriis paratamata oli, siis oleks pidanud teda kiires korras lahendada. Nüüd peatan eelarwe-aasta tähtpäewa juures. Eelarwet tuleks nii arutada, et ta vähemalt tähtpäewaks wastu oleks wõetud. Ühtlasi tuleb selle juures aga silmas pidada, et eelarwe kokkuseadmine wõimalikult ligemal seisaks sellele aastale, mille kohta ta käib, kuid ühtlasi peaks ta sedawõrd kaugel olema, et rahwaesitusel tarwilisel määral aega jätkuks tema põhjalikuks arutamiseks. Peab ütleva, et nende kahe tingimise kokkukõlastamine ei ole mitte kerge, sellepärast on ka väga tihti eelarwed õige mitmel pool hiljaks jäänud. Eriti on seda tähele pandud, kui eelarwe-aasta tähtajaks on 1. jaanuar. Kui näiteks Ungari wõtame, siis näeme, et 1867 aastast peale, millal Un-

gari põhiseadus jalule seati, see on 44 aasta jooksul on ainult kaheksa eelarwet õigel ajal vastu wõetud. Pärast nähti ära, et nii edasi ei jõuta ja waliti tähtpäewaks 1. juuli. Sellest ajast peale olewat seal seisukord paranenud. Meil on eelarwe tähtpäewaks esimene jaanuar, nagu praegu ka Wenes, Prantsusmaal, Belgias, Shweitsis, Hispaanias, Greekas, Bulgaarias, Serbias. Türgimaal on tähtpäewaks 1. märts. 1. aprill on tähtpäewaks Inglismaal, Saksamaal, Daanis, Rumeenias, Rootsis, Jaapanis ja Egiptuses ja 1. juuli Ungaris, Portugaalis, Itaalias, Norras, Põhja-Ameerika Ühisriikides, Mehhikos, Brasiilias ja Austraalias. Kas on 1. jaanuar eelarwe-aasta tähtpäewaks meile kohane? Wististi mitte. Meie rahwaesitus astub kokku sügise istungjärguks oktoobrikuul. Siis on harilikult päewakorral suured poliitilised küsimused, on tagawaraks hea osa arupärimisi, hakkawad kergesti liikuma jutud walitsuse kriisist. Kui eelarwe peaks rahaministril walmis olema ja Riigikogule esitatud, ei saa sarnases olukorras tema arutamise peale algusest peale kohe mõelda. Ja harilikult ei suudeta meil eelarwet 1. jaan. vastu wõtta. Seda silmas pidades peaksime kaaluma, kas ei tuleks meil oma eelarwe-aasta tähtpäewa muuta. Rahaminister härra Westel seletas eelarwe-komisjonis, et tema kaldub ka muutmise poole ja tahab Inglismaa eeskujul tähtpäewaks wõtta 1. aprilli. Mina aga soowitaksin kaalumise alla wõtta, kas meil mitte kohasem ei oleks eelarwe-aasta tähtpäewaks 1. juulit wõtta. Selle tähtaja juures oleks üleminek palju kergem, aasta pooled jääksid samadeks, muutuks ainult nende järjekord. Peale selle on seks ajaks põllutöö iseloomuga riikides teatawal määral selgunud, missugust wilja-aastat on oodata. Muidugi mõista, on see meie juures raskem, kui teistes Euroopa riikides, sest koristamisaeagsed ilmad wõiwad esialgsest eelarwest kriipsu läbi tõmmata, kuid teatawal määral paistab see wäide ka meie kohta mõõduandew olewat. Ühtlasi arwatakse üldiselt, et parlamendi töö kõige wiljakam on aasta esimesel poolel. Hock tähendab, et rahulikud suwekuud kõige rohkem aega annawad rahulisteks lõpuarwete tegemiseks. Ette-toodud wäiteid arwesse wõttes soowitaksin küll mina eelarwe-aasta tähtpäewaks wõtta 1. juulit.

Nüüd wõtame eelarwe-komisjoni enese. See on laiendatud rahaasjanduse

komisjon, mida täiendatakse 20 liikme pealt kunni 50-ne liikmeni. Ametkondade eelarwed waadatakse esialgselt läbi wastawates alamkomisjonides. Alamkomisjonide koosseis kujuneb meil juhuslikuks. Iga eelarwe-komisjoni liige läheb sinna alamkomisjoni, mis teda huwitab. Nii siis juhtub, et mõnes alamkomisjonis liigete arw 3, teistes aga 7 ja isegi rohkem on. Praeguse komisjoni kaju ja arutamise korra juures tulewad järgmised mittesoowitawad nähtused ilmsiks: nagu juba nimetasin, kujuneb alamkomisjoni koosseis juhuslikuks. Peale selle wõib juhtuda, et üks alamkomisjon oma ülesannet teisiti mõistab kui teine. Kui meie wõtame näiteks kulude kindlaksmääramise, siis tuli sellel alal niisugune nähtus ilmsiks praeguses eelarwe-komisjonis: nii näiteks põhjendas kohtuministeriumi eelarwe alamkomisjon, et tema on püüdnud wäljaminekuid nii kindlaks määrata, et lisaeelarwet mitte ei tuleks. Ja tõesti, seal tal tuli mõneski summas ka suurendusi ette wõtta. Samuti näiteks kõrgendati laiarööpalise raudtee tariifi 50% wõrra; järjekult tuli sõidusummade kindlaksmääramisel seda arwesse wõtta. Pärast seda seletust kohtuministeriumi alamkomisjoni poolt tähendas üks siseministeriumi alamkomisjoni liige: „Kuidas Teie olete asunud sarnasele seisukohale! Meie seda mitte ei ole teinud, meie oleme püüdnud ka neid summasid kärpida, tariifi kõrgenduse peale vaatamata.“ Waadake, siin on kaks lahkumewat seisukohta kulude kindlaksmääramisel ja loomulikult awalduwad tagajärjed selles, et üks ametkond neis summades lisa-eelarwega esineb, teine aga loodetawasti mitte.

Peale selle tuleb weel üks mittesoowitaw nähtus ilmsiks. Kui alamkomisjon esineb oma ettepanekutega üldkomisjonile ja kui siis nende tehtud töö kohta wõetakse ümberhindamine ette ja hakatakse eelarwet uuesti põhjalikult ümber töötama, siis tunneb alamkomisjon enast puudutatud olewat. Tekib prestiishi küsimus. Ja tõesti peab ütlemä, et seda loomulikult pidada ei saa, kui üldkomisjon wõtab ja hakkab põhjalikult alamkomisjoni poolt wastuwõetud eelarwet põhjalikult ümber töötama.

Peale selle arwan ma, et 50-ne liikeline komisjon tundub liig suur olewat. Tema ei tarwitse mitte nii suur olla. Soomes on ta 22-ne ... (M. M a r t n a, sd.: 21-liikmeline.) ... jah, 21-liikmeline. Meil oli ta k. a. õieti 46-liikmeline, seda

silmas pidades, et komisjoni walimisel kommunistide kandidaadid läbi kukkusid. Koosolekute osawõtjate kõige vähem arw oli 34, kõige suurem — 46. Kuid oli väga tähtsaid küsimusi, mille hääletamisel poolt ja wastu häälte arw mitte üle 20 ei ulatanud.

Seda küsimust selgitas juba läinud aasta eelarwe puhul komisjoni esimees, lugupeetud Riigikogu liige härra Laidoner. Ka mina kaldun selle poolé, et 20-liikmeline rahaasjanduse komisjon peaks ühtlasi ka eelarwe-komisjon olema, nii nagu tema seda Asutawa Kogu päewil oli. Wähema koosseisu juures wõiksime komisjonile rohkem eriteadlaste komisjoni ilmet anda. Komisjon ei looks mitte alamkomisjone, waid määraks ainult aruandjad, kes eelarwe esiteks läbi töötaksid. Peale selle oleks soovitaw, et jälle tarwitusele wõetaks wiis, mis oli Asutawa Kogu päewil, et eelarwe-komisjoni aruandjal õigus oleks sõnaõigusega osa wõtta rahaministeeriumi juures olewast eelarwe-komisjonist. Siis oleks tema kursis nende kärpimistega, mis juba seal ette wõetud. Loomulikult tuleks seda õigust laiendada ka eelarwe üldaruandja kohta. Sarnase korra juures oleks pärastpoolne töötamine aruandjal palju kergem. Sarnasel kujul kujundatud eelarwe-komisjoni wastu tuuakse finantseoretikute poolt ainukese wastuwäitena järgmist ette: Sel teel luuakse väga mõjuw komisjon, kes wõib eriliselt suure kaalu komandada, kelle liigete kaal teiste parlamendi liigete kahjuks suuremaks kujuneb. Ja kui nüüd kõik rahaasjandusse puutuwad küsimused selle komisjoni kätte lähewad, siis wõib juhtuda, et rahaminister, komisjoni suurt kaalu arwesse wõttes, püüab lähemasse ühendusse astuda komisjoniga ja seda ühendust asja oma huwides läbiwiimiseks ära kasutada, mis igakord mitte riigi huwides ei ole. Seda silmas pidades, näiteks on Ameerikas, kus eelarwe-komisjonil sedawõrd suur mõju on, et ta walitsusega eelarwe asjus üldse ei rehkenda, seal on katsutud seda sel teel piirata, et rahwaesituse esimehel speaker'il on seal eelarwe asjus väga tõsine sõna kaasa ütelda. Teisest küljest on katsutud vähendada eelarwe-komisjoni mõju sel teel, et määratakse rahaasjanduse küsimuste arutamiseks mitu komisjoni, nii et kõik küsimused ei ole koondatud ühte komisjoni. Mina arwan, et meie demokraatlikus riigis need wäärnähtused mitte ei tarwitseks ilmsiks tulla

ja sellepärast wõiksime kaalumisele wõtta, kas tulewikus ei tuleks meil eelarwe-komisjoni ettepanud kujul korraldada.

Nüüd tahaksin tähelpanu juhtida eelarwe kokkuseadmise peale. Kõigepealt wõtan erakorraliste ja korraliste kulude wahekorra. Kui teie wõtate meie korralised kulud, siis teie näete, et neid on eelarwes 5.406.831.500, erakorralisi 1.349.643.600. Kui meie nüüd wõtame protsentuaalse wahekorra, siis teewad erakorralised kulud 26% korralistest kulddest. See on väga suur protsent. Harilikult hinnatakse korraliste kulude ja korraliste tulude järele riigi rahwamajanduse kandejõudu ja arwatakse nii, et riigi rahwamajandus on terve ja riigi eelarwe on asjalikult kokku seatud, kui korralised tulud katawad korralised kulud. Kui te aga wõtate meie korralised tulud, siis te näete, et korralised tulud katawad korralised kulud ja annawad üle miljardi ülejääki. Siit peaksime ainukese loogilise järelduse tegema, et meie rahwamajanduse kandejõud haruldaselt suur on. Selles mõttes tuleks teda wõrrelda Põhja-Ameerika Ühisriikidega, kus eelarwe järjest ülejääki annab. See järeldus on õige loomulikult selle eeldusega, et meie korralised ja erakorralised kulud õieti on liigitatud. Kuid siin ongi kurja juur: meie kulude wastaw liigitus ei paista õige olewat. Wõtame näiteks raudteewalitsuse. Tema kulud on 840 miljonit ja korralised kulud 865,8 miljonit. See tähendab — raudteewalitsuse eelarwe puudujääk on wõrdlemisi väike. Kui teie aga wõtate sinna juurde lisaeelarwe 111 miljoni marga suuruses, siis on pilt hoopis teine. Kui teie waatate seal neid erakorralisi kulusid, siis näete, et mõned neist tõesti puhtwerd erakorralised kulud on, kuid samuti on seal ka kulusid, mis erakorraliste kulude hulka sugugi ei kuulu. (K. Wirma, sd.: Mis see siis on?) See on korraline kulu. Korraliste ja erakorraliste kulude liigitamise aluseks on järgmised põhimõtted: a) erakorralised kulud on need, mida ette ei ole näha, nagu sõda, õnnetused, mis looduswägede poolt sünniwad jne.; b) kõik need kulud riigi korrapäralisesse tegewusse ei puutu ja iga aasta eelarwes ei kordu; c) kulud, mille kasu ühe aasta jooksul ei kao. Mina arwan, et meie raudtee, kui ka teiste lisaeelarwe summade rohkuse põhjuseks on wiimase liigitusaluse üleliigne laiutamine. Nüüd tahaksin peatada meie puudujääkide iseloomu juures, sest ka käesolewa aasta

eelarwes on puudujääk olemas, kuigi kokkuwõte 127-miljonilist ülejääki näitab. Selle ülejäägi sulatab kokku juba ükski poliitseite kulueelarwe, mille kulud kõigest 4 kuu peale kalkuleeritud, sest komisjon kui ka walitsus on seisukohale asunud, et k. a. 1. maist peale poliitsei tuleb ühe peawalitsuse alla koondada. Kui wõtame wastawas wahekorras endise kalkulationiga puuduwa 8 kuu kulud juurde, siis teewad need kulud 145 miljonit wälja. Nii siis on meil puudujäägiga tegemist. Puudujääk ei tarwitse igakord mitte tõsine olla. Kui puudujääk krooniline on, siis annab see tunnistust riigielu haiglasest olekust; kuid puudujääk on siis ainult nimepidi olemas, kui puudujääk tekib uute waranduste muretsemise tagajärjel. Kui meie nüüd oma eelarwe operatsiooni fondide osa waatame, siis näeme, et siin wäljaminekutega tegemist on, mis kord riigikassasse tagasi tulewad, näiteks riiklik ehituslaen, riiklikkude ettewõtete tegewuskapitaal jne. Meie eelarwe põhjened niinimetatud kassasüsteemi alusel ja sellega kooskõlas tuleb wiimane kui penn, mis riigikassast wälja antakse, kulude ossa üles wõtta, järjekult peab seda tegema ka riikliku ehituslaenu ja riiklikkude ettewõtete tegewuskapitaliga. Ühtlasi wõiks aga eelolewatest ridadest selgunud olla, et sarnase süsteemi juures puudujäägi iseloom siis mitte sedawõrd tõsise puudujäägi ilmet ei kannu, kuiwõrd rohkesti eelarwes sarnaseid summasid leidub, nagu eelpool öeldud. Tundub, et meie selle peale peame mõtlema, kuidas oma kulude ja tulude eelarwele riigi warandusliku seisu juurde wõiksimel lisada. Sarnase warandusliku seisu juurdelisamist soowitawad mitmed õige tuntud finansistid. Selle warandusliku seisu kokkuseadmisel tuleb õige ettewaatlikult talitada ja weel ettewaatlikumalt tema summade kasutamisel. Nii näiteks ei tohiks riigiwarandused kuuluda tulude hulka, waid peaksid fondiks olema, millest erakorralisi kulusid siis kaetakse, kui teised allikad üles ütlewad.

Uudisena sisaldab käesolew eelarwe waluuta tarwitamise arwestamist. Seega oleks wõimalus antud näha, kui palju meie riik ise wäliswaluutat ära tarwitab. Wastawaid summasid ligemalt waadates näeme, et meie riik üks suurematest waluuta tarwitajatest on. Lõpuks weel paar sõna eelarwe arutamise korra kohta, mis iseloomustawad seda, kuidas meie eelarwe arutamise põhimõtted on arenenud. 1922

aasta seletuskirjas leiame ütelse, et eelarwe-komisjon ei ole ühtki suurendust ette wõtnud ilma walitsuse nõusolekuta. 1923 aasta seletuskirjas puudub see ütelse, kuna aga 1924 aasta eelarwes selgesti öeldud, et komisjon suurendusi ka wastu walitsuse tahtmist ette on wõtnud. Põhimõte — summasid ilma walitsuse nõusolekuta mitte suurendada — on pärit Inglismaalt. Kuid see on seal maksma põhimõtte üks pool, kuna teine pool ütelse, et ükski parlamendi liige ei tohi ühtki wähenemis-ettepanekut teha, millega walitsus mitte nõus ei ole. Selle põhimõtte esimest osa üle wõtta, sellest on meil jällegi loobutud. Prantsusmaal on ka katsutud seda Inglise põhimõtet maksma panna, kuid see ei ole hästi õnnestanud. Kuid siiski, kui lehitseda Prantsuse 1924 a. eelarwet, mis mul siin praegu ees, siis paistab, et temas parandatud summasid wõrdlemisi wähem kui meie eelarwes, mis sellest küljest palju kirjum on. Suurendamis-ettepanekute waba esitamine rahwaesitajate poolt wõib eelarwet õige tuntawalt koormata. Sellepärast on püütud ka seal, kus eelnimetatud Inglise põhimõte maksew ei ole, suurendamis-ettepanekute korda sarnaseks määrata, mis wastawate ettepanekute tegemisel järele kaalumata ettepanekuid ära wõiks hoida. Nii ka meil, kus iga muutus-ettepanek tuleb kirjalikult esitada wastawale alamkomisjonile enne eelarwe päewakorrale wõtmist eelarwe-komisjonis. Kuigi meie eelarwe-komisjonil selles asjas siiski wõrdlemisi wabad käed olid, ei ole nende suurenduste kogusumma, mis ette wõetud ilma walitsuse nõusolekuta, wõrdlemisi mitte suur. Nii siis kuigi meil wastawa Inglise põhimõtte resoluutne maksmapanek ei ole õnnestanud, siiski meie praegune eelarwe arutamise kord selles asjas halbu tagajärgi ei ole andnud.

Kui meie nüüd üle läheme kulude juurde, siis näeme, et korraliste ja erakorraliste kulude summa 6.910.475.000 mk. wälja teeb, seega siis on läinud aastaga wõrreldes kulud suurenenud 150 miljoni wõrra. Lõwiosa meie kuludest langeb sõjaministeeriumi arwele. Need kulud on meie olemasolu kindlustamise kulud. Ma arwan, et kõigil meie rahwasaadikutel selge on, mispärast sõjaministeeriumi kulud meil paratamata esimesel kohal seisawad. Protsentuaalselt teewad kulud kogu eelarwest wälja 1921 a. 27,4; 1922 a. — 27,2; 1923 a. — 24,4 ja nüüd 21,2%. Need arwud näitawad, et siin tegemist on

kulude järjekindla vähenemisega. Kuid sõjaministeeriumi kulusummad on siiski sedawõrd suured, et siin kärpimine kulude kokkuhoidmisel väga tuntawaid tagajärgi wõiks anda. Selge on, et siin siiski kergel käel kärpimisi ette wõtta ei saa. Ma saan väga hästi aru, et härra Jõeäär'i eriarwamises esitatud wähenendus-ettepanekud tehtud selles heas tahtmises — riigi kuludega õige kokkuhoidlik olla. Kuid komisjoni enamus asus seisukohale, et siin rohkem kärpimisi ette wõtta ei saa, seda enam, et endine sõjaminister härra Anderkopp oli siin kindlal käel talitanud ja seega ametkonda ennast kulude kokkutõmbamisele rakendanud. Peale selle kärpis alamkomisjon. Kaldun arwamisele, et sõjaministeeriumi kulud tublist sõelast läbi on käinud. Kuigi sõjaministeeriumi kulude koorem raske kanda on, peame meie seda siiski kandma ja peame leppima lootusega, et meie riigi julgeoleku seisukord tulewikus loomulikumaks kujuneb, mis meie wõimaluse annaks selle ametkonna kulusid tuntawalt wähenendada. Nüüd asume wälisministeeriumi juurde, kes ka meie riikliku julgeoleku eest walwel on. Sellele ministeeriumile on ette heidetud, et tema kulud protsentuaalselt teiste riikidega suured on. Tuuakse ette protsentuaalsed andmed teiste riikide kohta, kuid sellejuures unustatakse ära, et meie riikliku iseseiswuse kindlustamine edasi kestab ja meie olukord lahku läheb nende riikide olukorrast, kellega meie riiki wõrreldakse. Tegelikult on kulud siin aasta aastalt kahanenud. Protsentuaalselt tegid wälisministeeriumi kulud kogu eelarwest wälja 1922 a. 1,8, järgmisel aastal — 1,7 ja nüüd — 1,6. Nii siis on ka siin järjekindlalt kulude kahanemist märgata. Peab ütleva, et eelarwe-komisjon selles ministeeriumis kärpimisi ette on wõtnud, nimelt wähendati wälisesituste esituskulusid 1 miljoni marga wõrra. Kahtlemata wõiwad esituskulude tarwiduse hindamisel lahkuminekul esile tulla, kuid meie peame teatawal määral neid kulusid siiski kandma. Mina arwan, et meie wõime rahulise südamega ka neid kulusid wälisministeeriumile lubada selles kindlas lootuses, et siin wõideldakse väga elawalt rahwuswahelisel frondil lepingute sõlmimiseks naabritega. Aga need lepingud on sihitud sinna poole, et meie wõiksimise tulewikus sõjaministeeriumi kulusid wähenendada. Julgeoleku eest hoolitsejate ministeeriumide hulka kuulub weel sise-ministeerium, ja ka kohtuministeerium,

kes sisemise julgeoleku eest hoolitsewad. 1921 a. tegi siseministeeriumi eelarwe kogu eelarwes wälja 5,6%; 1922 a. — 4,1%; 1923 a. tõi meile suurendamisi, nimelt 5,3%, aga see ei seisaks mitte 1921 a. tasapinnal ja sel aastal on wastaw protsent 4,7. Siseministeeriumi eelarwe arutamise juures juhiti tähelepanu selle peale, nagu oleks meie poliitsei koosseis suur; teiselt poolt aga toodi ette, et poliitsei on rohkete kõrwaliste ülesannetega koormatud, nagu näiteks maksude sissenõudmisega. Kuid nagu eelnimetatud protsendid näitawad, on ka siseministeeriumi eelarwe juures kulude kahanemise tendentsi märgata. See on ka arusaadaw, sest meie julgeolek on wiimasel ajal kindlamaks kujunenud ja järjelikult peawad kahanema ka julgeolekuks kulutatavad summad. Poliitseide koondamisega loodetakse julgeoleku kindlustamiseks minewaid summasid weel rohkem kahandada. Nüüd kohtuministeerium. Peab ütleva, et siin on kulude juurdekaswu märgata. Käesolewal aastal on küll wäikest kulude vähenemist märgata, kuid see on tingitud sellest, et tuntawalt on wähenetatud wangimajade peawalitsuse eelarwet. Kui wõtta protsentuaalselt kohtuministeeriumi kulusid, siis saame järgmise pildi: 1922 a. tegi wälja kohtuministeeriumi kulude-eelarwe kogu eelarwest — 3%, 1923 a. — 3,7%, 1924 a. — 3,9%. Peab ütleva, et kohtuministeeriumi kulude kasw mitte üksi meie juures ilmsiks ei tule, waid ka teistes maades. Kui wõtame kohtud, siis peame tunnistama, et meie oma kohtute wäljaarendamisega mitte weel lõpule ei ole jõudnud. Peale selle esinewad meie seaduse-ramatute wäljatöötamise kulud kohtuministeeriumi eelarwes. Peale selle näeme, et kohtuaktide arw iga aastaga kaswab. Ükswahe arwati, et see on halb pärandus, mis sellest ajast jäänud, kui meil mitmesugused tuuled puhusid ja mis pea kokkusulab. Kuid kohtuaktide kaswu tuleb kahtlemata osalt sellega seletada, et meil kohus praegu kättesaadawam kui ennemalt, juba sellepärast, et asjaajamine rahwakeeles sünnib. Peale selle tuleb silmas pidada, et meie päewil majanduslikud huwid erakorraliselt kiiresti kaswawad ja rohkesti waidlusi esile kutsuwad õigussõjades wahekordades. Majanduselu intensiivse arenemisega käib kaasas seaduswastaste tegude kaswamine, mis tingitud on lõpmata hulga dokumentide wäljaandmisest ja ühtlasi ka riigi tegewuse laienda-

misest uute alade peale. Kerkiwad kohtumõistmise alal uued ülesanded, näiteks alaealiste kuritegewuse wastu wõitlemise alal. See kõik nõuab kohtutegelastelt suuremat asjatundmist ja toob päewakorrale ka kohtunikude palgakõrgendamise. Kohtu alal nõrkade juristidega kuidagi wiisi läbi ei saa, waid siin peawad tööl olema esimesejärgu jõud, kellele ka wastaw tasu tuleb määrata. Wiimast küsimusest ei saanud ka eelarwe-kommission mööda minna, ja wõttis sellekohase soowiawalduse wastu: Wabariigi Walitus wõtku kaalumise alla kohtunikude palgakõrgenduse küsimuse.

Kohtuministeeriumi alla kuulus ka kriminaalpolitsei, kuid eelarwe-kommission otsustas kogu politseid ühe peawalitsuse alla koondada, mille juures kriminaalpolitsei loomulikult kohtuministeeriumi alt siseministeeriumi alla üle wiidaks. Minu arwates ei ole kriminaalpolitsei ülewii mine kohtuministeeriumi alt mitte soowitaw, kuid seda küsimust käsitan ligemalt kohtuministeeriumi eelarwe juures, selles asjas isiklikult sõna wõttes. Edasi minnes majandusministeeriumide juurde wõtan esimeses järjekorras rahaministeeriumi. Selle ministeeriumi kulude-eelarwes oli, kunni käesolewa aastani kahanemist märgata, kuid käesolewal aastal aga suurenemist. Rahaministeeriumi kulud tegid kogu eelarwest wälja protsentuaalselt wõttes 1921 a. — 12%, 1922 a. — 12%, 1923 a. — 10,9% ja 1924 a. nõuab juba 15,5%. Sellest suurenemisest langeb ümmarguselt 95% aktsiisi peawalitsuse arwele ja on seotud piirituse monopoliga. Eriosas on näidatud riigi wõlad. 1921 a. — 9,7%, 1922 a. — 8,6% ja läinud aastal 6,7%, kuid käesolew aasta toob suurenduse, nimelt on protsent 6,7. Rahaministeeriumi juurde tuleme weel tagasi tulude osas.

Järgmine ministeerium, mis nõuab wormiliselt õige suuri kulusid ja mis ka protsentuaalselt wõttes kaswanud on, on teedeministeerium. Siin näeme kunni käesolewa aastani kulude suurenemist. 1921 a. tegid selle ministeeriumi kulud kogu eelarwest wälja 18,9%, 1922 a. — 22,3%, 1923 a. — 24,1% ja 1924 a. — 23,3%. Siin tuleb arwesse wõtta, et tegemist on ministeeriumiga, kellel ka suured tulud on. Kui meie loodetud tulud kulddest maha arwame, siis nõuab see ministeerium kulusid kõigest 4,9% meie eelarwest. Selle ministeeriumi koosseisudes on ette wõetud tuntawad kärpimised, millest ka tingitud kulude protsentuaalne

alanemine. Õige tuntawa kärpimise osaliseks sai teedeministeeriumi üks instituut, nimelt inspektoriat, kus suurem osa inspektoritest maha kustutati.

Edasi minnes teise majandusministeeriumi — nimelt põllutööministeeriumi juurde, leiame ka siin kaswawat kulude tendentsi. Põllutööministeeriumi kulude protsendid on järgmised: 1921 a. — 4,8, 1922 a. — 6,5, 1923 a. — 7,4 ja 1924 a. — 9,01. Siin on juurdekasw täiesti arusaadaw, sest Eesti on põllumajanduslik riik, ning selle ministeeriumi kaudu lähewad kõik kulud, mis määratud põllumajanduse tõstmiseks. Peale selle nõuab ka suuri kulusid maareformi teostamine, nimelt asunikude majandusliku seisukorra kindlustamine. Ja just neis osades on ministeeriumi kulude kaswu märgata, kuna ministeeriumi walitsemisekulud kahanewad. Sellepärast ei wõiks selle ministeeriumi eelarwe kaswamise wastu kellegil midagi ütelda olla.

Wäga kiiret kokkusulamist näitab kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe. Kui meie protsentuaalselt wõtame siis näeme siin suuri hüppeid: 1921 a. tegi kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe wälja kogueelarwes 9,3%, 1922 — 3%, 1923 a. — 1,4% ja 1924 a. kõigest 0,3%. Põhjuseks on loomulikult see asjaolu, et osa asutusi on likwideeritud, wõi likwideeritakse, ehk on üle wiidud teiste ministeeriumide alla, näiteks meriasjanduse peawalitsus. Isiklikult minul tekib siin küll kahtlus, kas selle peawalitsuse ülewii mist teedeministeeriumi alla küllalt õnnelikuks wõib pidada. Üle minnes meie puht kultuurministeeriumi, nimelt haridusministeeriumi juurde, märkame ka siin järjekindlat kulude kaswu, mis protsentuaalselt pakub järgmise pildi: 1921 a. tegi haridusministeeriumi kulude-eelarwe kogu riigi eelarwes wälja 5,6%, 1922 a. — 6,7%, 1923 a. 9,1% ja 1924 a. — 9,2%. Ka siin on see kasw arusaadaw, kuna meie alles teostame oma algkoolidewõrku ja ei ole teda weel nõutawa normini wiinud. Peale selle on meil mitmesuguseid kawatsusi keskkoolide alal. Edasi, ka meie kõrgem kool on alles wälja kujunemisel. Kõrgem kool nõuab meilt tulewikus siis sennisest kaugelt rohkem kulu, kui meie tarwilikuks tunnistame oma tehnika ülikooli wäljaarendamise. Haridusministeeriumi kulude alla kuuluwate kultuuriliste toetuste määramisel meie kultuurasutustele ja ettewõtetele waieldi õige palju. Mõnel pool leiti isegi, nagu oleks siin õige

helde käega talitatud. Kuid mina arwan, et need kulud, mis meie haridusalal wälja anname, on kulud, mis kapitaali aitawad luua, mis head protsenti kannab ja mida ajahammas ei häwita.

Üle minnes töö-hoolekandeministreeiumi juurde näeme ka siin weel suuremat kulude kaswu, nii nagu seda järgmised wõrdlusprotsendid näitawad: 1921 a. — 1,3%, 1922 a. — 2,5%, 1923 a. — 3,3%, 1924 a. — 4,9%. Ma arwan, et ka siin on see juurdekasw täiesti arusaadaw. Ware-malt tehti selle ministreeiumi kohta ette-heiteid, et siin kulusid õige kokkuhoidli-kult olewat määratud. Nii näiteks ütles rkl. Rei 1922 a. eelarwe puhul, et 2,5% olewat liig wähe. Nüüd on protsent juba 4,9 peale tõusnud. Kõik kultuurriigid peawad uuemal ajal tarwiliseks ühiskond-likkudesse wahekordadesse segada ja nimelt tööliste ning töötawate kihtide kaitseks. Siin on peajasjalikult kolme ülesandega tegemist: tööliste kaitsega, tööliste kinnitamisega ja tööturu kor-raldusega. Eriliselt on meie töö-hoo-lekandeministreeiumi kulud suurenenud just tööturu korraldamise kulude osas. Käesolewal silmapilgul nõuab suuremat tähelepanu tööpuuduse wastu wõitle-mine. Meie 1924 a. eelarwes on seks otstarbeks üles wõetud 25 miljonit marka. Seda küsimust kaaluti komisjonis kau-nis põhjalikult ja awaldati mõtteid, et tööpuuduse wastu wõitlemisel pearõhku tuleb panna töömuretsemise peale, kuigi ka teatawal määral otsekohest abi tuleb anda. Hädatööde korraldamisel soowi-tati pearõhku panna tööde peale, mis seotud korterikriisi lahendamise ja maan-teede kordaseadmise. Korteri-kriisi lahendamiseks on käesolewa aasta eelar-wesse riikliku ehituslaenu näol läinud aastast suuremad summad üles wõetud, mis puutub aga maanteede kordasead-misesse, siis wõiksid need eeltööd tõsise-mal kujul alles tulewal talwel algada. Wa-litsusel tuleks esineda lisaeelarwega sügi-sel, et sel alal rohkematele kätele tööd anda, ühtlasi oleks siin tööga tegemist, millega kõik töötajad hakkama saawad. Töö-hoolekandeministreeiumilt nõuab tähelepanu üldine hoolekanne, mis on tingitud üldisest kitsikusest sõja tagajärjel. Nimelt on sõda andnud meile kaunis rohkesti inwa-liide, kelle eest hoolitsemine eriti töö-hoo-lekandeministreeiumi mure on. See nõuab suuremaid summasid. Peale selle kuulub töö-hoolekandeministreeiumi alla meie terwishoiu peawalitsus. Sel alal on kaunis

palju ära tehtud, kuid on weel mõnigi asi tegemata. On kindel, et see asutus nõuab tulewikus töö-hoolekandeministreeiumilt suuremaid summasid.

Nüüd läheme Riigikogu juurde. Siin näeme, et protsentuaalselt teeb Riigikogu eelarwe kogu eelarwest wälja 1921 a. — 1,3%, 1922 a. — 1,4%, siis 0,8% ja 1924 a. on alanenud 0,7%. Nii on siis käesolewal aastal kahanemist märgata. Riigiwanema ja riigikantselei juures on protsendid järgmised: 1921 a. — 0,2%, 1922 a. — 0,4%, 1923 a. — 0,5% ja nüüd 0,4%, jällegi alanemine. Riigikontrolli juures oleks protsendid: 1921 a. — 0,6%, siis 0,4%, siis 0,5% ja nüüd 0,6%. Riigikontrolli eel-arwe arutamise juures awaldati elawalt mõtteid ja wõeti kärpimisi ette, kuid just kaugele ulatawamad ettepanekud ei läinud läbi. Need, kes kaugeleulatawatele ettepanekutele wastu rääkisid, põhjenda-sid seda sellega, et riigikontrollil on weel wana tööd palju ära teha ja seda tuleks warem lõpetada, et tulewikus rewideeri-mine kiiremalt läheks.

Üle minnes tuludeosa juurde peab ütlemä, et selle osa juures eelarwe-kom-misjon huwitawal wiisil wõrdlemisi wähe peatas. Rahaministreeiumi eelarwe juu-res kerkis ülesse piiritusemonopooli küsi-mus. Siin waieldi pikemalt, kuid selle juures peatan edaspidi. Muutused, mis tuludeosas ette wõeti on järgmised: suu-rendati korralisi tulusid 111.000.000 marga wõrra ja erakorralisi 122.000.000 marga wõrra. Erakorraliste tulude ossa wõeti üles riigikassa ülejääk 1923 aastast, mis 342 miljonit wälja teeb. See summa teki-tas eelarwe-komisjonis waidlusi, nimelt waieldi selle üle, kas on põhjust seda summat tulude alla ülesse wõtta, kuna waremalt ei ole seda mitte tehtud. Kaht-lemata wõiwad selles ülejäägis summad olla, mis otsekohe tulude ossa kuuluwad. Kuid sama kindlalt wõib öelda, et seal ka summasid on, mis teise iseloomuga on. Eelarwe-komisjon otsustas häälteena-musega selle summa siiski tuludesse üles wõtta. Nii siis teeks tulude suurendamine 565 miljonit marka wälja. — Kui meie wõta-mes nüüd tulude jagunemise — wõtan alu-seks eelarwe wastawa liigituse — siis saa-me järgmise pildi: korralikkude tulude kogusummast teewad wälja otsekohesed tu-lud 10,6% — 1922 a. — 10%. 1922 a. eelarwe aruandja awaldas lootust, et otsekoheste ja kaudsete maksude wahekord otseko-heste maksude kasuks hakkab tuntawalt muutuma. Need lootused ei ole täide

läinud. Lõiwud ja tasumaksud teewad wälja 5,8%, segatulud 5,4%, kokku 21,8%. Kaudsete maksude protsent on 25,4% ja riigi monopoolil — 17,7%. Kokku teeksid maksudest saadawad tulud — 64,9% wälja. Riigi ettewõtetest ja warandustest loodetakse saada 35,1%.

Mina oma kõnes püüdsin peegeldada enam-wähem seda, mis eelarwe-komisjonis arutuseel on olnud ja, wõib olla, et mõnedki põhipanewad küsimused, mis ette toodud I lugemise läbirääkimistel peetud kõnedes, ei ole komisjonis wastukaja leidnud ja sellepärast luban mina ka omale neist küsimustest kergemalt üle minna. Nagu ma juba nimetasin, ei ole otsekoheste ja kaudsete maksude wahem otsekoheste maksude kasuks kujunenud, nagu loodeti. See on osalt tingitud meie rahwamajanduslikust seisukorrast. Kui waadata kogu meie maksukoormat, siis ei ole tema sugugi kerge; just selle wastu ta on õige raske. Õiget pilku saada maksukoormatusest on sellepärast raskendatud, et meil wastawad arwulised andmed puuduwad. Härra Kukk on 1922 a. eelarwe juures kalkuleerinud, nagu peaks meil iga kodanik oma sissetulekust 30% maksudeks maksma. Kui see nii on, siis on maksukoormatus kahtlemata väga suur, sest loomulikuks peetakse seisukorda, kui iga kodanik annab oma sissetulekust keskmiselt ühe kuendiku ära. Maksukoorma raskuses peegeldub wastu osalt ka tulumaksu käekäik. Teie nägite kuidas Asutawa Kogu päewil tulumaksu normid üsna kõrged määrati. Arwati, et see väga rõhurewalt mitte ei mõju, kuid selgus, et on eksitud ja pole mitte õieti rehkendatud. Sellepärast tuli neid norme järjest alandada. Ja isegi praegusel silmapilgul on tööerakonna ja sotsiaaldemokraatliku rühma poolt esitatud seaduseelnõu, milles ette pandud tulumaksu pehmendada ja elatismiinimumi wähen-dada ja peale selle weel teisi kergendusi läbi wiia, mis vähemate maksumaksjate koormat kergendaks. (M. Martna, sd.: Seda oleme meie ikka nõudnud.) Selle juures ma ei kahtle, härra Martna. Aga teisest küljest seisab raskus selles, et kõiki meie rahwamajanduse ülesandeid, kogu oma riigi majanduslikku ülesehitamist peame teostama eelarwe korras omal jõul. Ja just selles seisab meie raskus. Ja sellest raskusest on osalt tingitud ka see, et meie maksusüsteemi ei suuda soowitawas sihis arendada, nimelt otsekoheste maksude sihis.

Meie näeme, et eriti just noortel riikidel tuleb paratamata rõhku panna kaudsete maksude peale. Ja seda näeme meie ka seal, kus nüüd eriti tahtakse rõhku panna maksusüsteemi uuendamise peale, nagu Wenemaal, kus hea tahtmise peale waatamata täielikult kaudsete maksude juurde on jäädud. Teisest küljest on otsekoheste maksude wäljaarenemine õige lähedalt seotud rahwa iseloomuga. Wõtame näiteks prantslased. Nemad otsekohesteid makse ei salli. Ja kui esimesel sõjaaastal tulumaks sisse seati, siis on nüüd juba sõjakäik tulumaksu wastu alanud. Prantslased ütlewad: „Pange missuguseid tahes makse peale, kuid ärge tungige minu isiklikkusesse asjadesse ja ärge päri-ge, kui suured mu sissetulekud wõi wäljaminekud on. Teie peate oskama minu tulusid kaudsel teel tabada.“ Ma ei taha sellega mitte öelda, et meie otsekoheste maksude ja tulumaksude wastu peaksime olema. Mina leian, et tulumaks, kui tema õiglaselt ära jaotatud, üks otsarbekohasematest maksudest on. Meil on küll just selle maksu määramisel kahtlemata eksitusi ette tulnud, sest et maksuaparaat algusest peale küllalt täielik ei olnud. Sellest maksust loobuda wist küll kellegil meelde ei tule. Wäga palju kõneldi eelarwe-komisjonis wiinamonopoolist ja oldi suures mures sellepärast, et see osa riigi sissetulekust väga suure protsendi wälja teeb. Tegelikult ei ole kellegil midagi selle wastu, et riigil sissetulekuid tarwilisel määral oleks, kuid siin äratas tähelpanu see, et meil joomine kaswab ühelt poolt ja teiselt poolt mõjub see joomine rahwa terwise ja üksikute majanduslikkude üksuste aluste peale häwitawalt. Mina arwan, et eelarwe-kõnne ei ole mõtet karskussisulist ettekannet teha, kuid mina juhiksin tähelpanu eelarwe seisukohalt selle peale, et piiritusemonopool teeb meie riigi eelarwest wälja 17,7 protsenti. Protsentuaalselt wõrdlemisi suur arw, ehk küll Wene eelarwest, kus sama monopool $\frac{1}{4}$ kogu eelarwest wälja tegi, siiski tuntawalt vähem on. Ja kui meilgi põhjust on oma eelarwet Wene eeskujul „jooanud eelarweks“ nimetada, tuleb teda siiski palju vähem jooabuks pidada, kui seda oli endise Wene riigi eelarwe. Kuid siin selle tuluosa juures on tegemist meie tähtsama rahwamajanduse ala, põllumajanduse ühe haruga, nimelt kartulikaswatamisega. Sellest, kuidas meie oma kartulikaswatamise probleemi lahendame, oleneb ka tuntawal

määral see osa meie riigi eelarwest. See on õieti wana küsimus ja ma ei tahaks tema juures pikemalt peatada. Kuid mina juhin tähelepanu selle peale, et kui meie siin tahaks väga järsult talitada, siis meie kindlasti soowitawaid tagajärgi kätte ei saaks. Siin tuleb katsuda järk-järgult talitada ettevaatlikult astudes neid samme, mis tuleb teha selleks, et tasases tempos kõrwaldada meie riigi eelarwest piiritusemonopoolist saadud summad. Nüüd tõuseb ülesse küsimus, missugusel teel tuleks seda wäljajätmist korraldada, nii et temal ka tagajärgi oleks. Siin wõiks õige mitmesugused abinõud tarwitusele wõtta. Mina leian, et see wõimalik on, kui meie oma siseturule lastawat piirituse hulka piirame ja rohkem rõhku paneme wäljaveetawa piirituse peale. Kuid siin tekib kahtlus, kas seda mitte ära ei kasuta meie arwel teised odawama piiritusega maad, kelle piiritust meie arwel praegugi Rootsi ja Soome weetakse. Niisugusel puhul on karta odawa piirituse uputust, mis meie oma piiritustööstust halwaks, samuti kahju tuues kartuliühisustele, millel niigi puhaskasu kas sugugi ei ole, ehk kui on, siis väga wäikene. Riik loomulikult teenib monopooli kaudu. Mina ütlen, et sellest seisukohast wälja minnes peaks kaalutama, kuidas meil seda järk-järgult tuleks kõrwaldada ja teisest küljest waadatama, kuidas karskustöö kaudu inimesi wõimalik oleks rohkem alkoholist wõõrutada, et nemad teda vähem tarwitaksid. Peale selle tuleks omawalitsuse üksustele õigus anda oma piirkonnas osalist keeluseadust maksma panna. Sellega käsikäes peab aga hoolitsetama ja waadatama, kuidas saada teisi tuluallikaid, mis aitaksid katta piiritusemonopooli sissetuleku kokkutõmbamise tagajärjel tekkinud tulude osalist kahanemist. See on paratamata, sest meie ei wõi oma eelarwesse ilma pikema jututa suurt auku sisse lüüa. Teiselt poolt peame siiski püüdma jõudumööda tõket teha wiinauputusele.

Edasi minnes teiste tulusummade juurde, näeme, et riiklikud ettewõtted annawad hea osa meie sissetulekutest. Siin on mõned wäljawaated, nagu näiteks õlikiwitööstuses, alles wälja kujunemas, kuna turba alal nad juba rohkem selged on. Wõib olla, et ligemas tulewikus suurem wõimalus awaneb — eelarwe kooramatust weeretada riiklikkude ettewõtete peale.

See oleks kõik tulude osa kohta, mida mina tahtsin ütelda. Nüüd tahaksin ma weel peatada nende küsimuste juures, mis olid eelarwe-komisjonis arutusel ja mis pikemaid waidlusi esile kutsusid.

Eelarwe-komisjonis tuli kõne alla meie maksuaparaadi uuendamine. See küsimus kerkis päwakorrale juba läinud aastal rahaasjanduse komisjonis, nimelt pärandusmaksu seaduseelnõu puhul. Eelnõu järele pidi pärandustompude hindamine pandama tulumaksukomiteede peale. Rahaasjanduse komisjon tunnistas ühel häälel, et see meie maksuaparaadi praeguse korralduse juures mitte soowitaw ei ole. Samale seisukohale asusid lõpuks ka rahaministeeriumi esitajad tunnistades, et see aparaat ümberkorraldamist nõuab. Eelarwe-komisjonis panin ma selles asjas küsimuse rahaministri abile ette, kes ütles, et juba käesolewal aastal esitatakse seaduseelnõu, millega tulumaksukomiteed ühes edasikaebtuse instantsiga, otsekoheste maksude peakomiteega uuele alusele seatakse, neile rohkem finanskohtu iseloomu andes. Näiteks teatati meile siis, et peakomitee eesistujaks oleks Riigikohtu poolt määratud kohtunik, peale selle üks prokuratuuri esitaja ja kohtupalati liige, üks maksumaksjate esitaja ja rahaministeeriumi poolt ainult üks esitaja. Loomulikult peab uue korralduse juures ka asja arutamisekord sarnaseks kujunema, et nurinad, mis praegu maksuaparaadi wastu on, rohkem ära kaowad.

Teine küsimus, mis tõesti pikemaid waidlusi tekitas, oli koosseisude kokkutõmbamise küsimus. Esitati küsimus Wabariigi Walitsusele — mis mõtleb ta käesolewa aasta jooksul sellel alal ära teha. Ma pean ühte ütleva, et meie ametiasutuste koosseisud on juhuslikult wälja kujunenud, kuigi on katsutud seda juhuslikku ilmet kaotada ja seda koosseisu meie maksujõukohaselt kokku tõmmata. Rahaminister, kes walitsust esitas, tunnistas, et meil on weel wõimalik koosseise kokku tõmmata. Komisjonis awaldati soowi, et tuleks wälja töötada ministeeriumide seadus, mis täpselt ära määraks ametiasutuste tegewusalad ja sellega kaasas käiks ka koosseisude äramääramine. Komisjonis puudutati ka küsimust, — kas ei tuleks sennist asjaajamise süsteemi muuta ja arwati, et kui meie sennist süsteemi mitte tuntawalt ei muuda, siis koosseisude kokkutõmbamine waewalt suuremaid tagajärgi annaks. Selles küsimuses oli härra raha-

minister rohkem kahtlewal seisukohal, arwates, et asjaajamise lihtsustamise peale suuri lootusi ei maksaks panna. Osa komisjoni liigetest oli arwamisel, et tuleks ilma pikema jututa palgasummadest 10% maha wõtta ja seega ametkondi sundida ise oma asjaajamist lihtsustama ja koosseise kokku tõmbama, kuid sarnane ettepanek ei leidnud wastuwõtmist. Minu arwates on eelarwe-komisjon koosseisude kokkutõmbamise küsimuse teatawal määral liikuma pannud. Selle küsimusega koos pidi eelarwe-komisjon tunnistama, et meil ametnikkude palgad on väikesed, eriti vähemate ametnikkude omad, aga teisest küljest oli komisjonil selge, et kui meie tahame oma ametnikkude palkasid suurendada, siis oleme paratamatult sunnitud ametnikkude arwu vähendama. Igalpool on sellele arwamisele jõutud, et riigil on palju kasulikum, kui on vähem ametnikka, aga need ametnikud head palka saawad.

Järgmise küsimusena, mis komisjonis pikemaid waidlusi tekitas, tuleb nimetada autode küsimust, kaaluti kas ei saaks autosid tarwitusele ära jätta ja selle asemel ministritele määrata sõidurahad jne. Kuid see küsimus jäi lahtiseks.

Peale selle tekitas pikki ja ägedaid waidlusi korterikriisi lahendamise küsimus. Käesolew eelarwe sisaldab selles osas suuremaid summasid, kui minewaaastane eelarwe. Komisjonis tehti weel kaugeleminewaid ettepanekuid, seda summat tuntawalt suurendada tahtes, kuid seda silmas pidades, et walitsus suurendamise asjus eitawal seisukohal oli, asus ka komisjoni enamus selles asjas samale seisukohale.

Oma kõne lõpuosas tahaksin mina weel natukene iseloomustada meie eelarwet. Nagu ma juba enne ütlesin, on meie eelarwe-koorem raske. Meie peame kogu oma rahwamajandust wälja arendama eelarwe korras. Peale selle peame ka kultuuriliselt kiirelt edasi jõudma, et Lääne-Euroopa rahwastele lähemale jõuda. Kõik see nõuab väga suuri kulusid. Loetakse loomulikkuks, kui korralised tulud katawad korralised kulud. Meie aga peame oma erakorralised kulud katma harilikkudest tuludest. Meil puudub see, mis mujal maailmas on, see on laen, mille abil wõimalus oleks osa uuen duste läbiwiimise raskustest weeretada järeltulewate põlwede peale. Ja kui tulewikus meil selles asjas asi ei parane,

siis loomulikult jääb meil ka eelarwe koormatus paratamatalt suureks.

Ma tahaks weel eriti ühe asja peale tähelepanu juhtida, mis eelarwe-komisjonis kaalumisel oli, kuid mis nii lahendati, et kahelda tuleb, kas see lahendus õige on. Meil räägitakse väga palju sellest, kuidas meie saaksime oma sisse- ja wäljawedu tasakaalu wiia, ja seega ka oma rahwamajanduse tasakaalu wiia. Mina leian, et sellest on weel väga wähe, kui meie oma sisse- ja wäljaweo püüame tasakaalu wiia, — meil tuleb weel teisi sissetulekuallikaid muretseda. Peab üt lema, et kaubanduse bilans ei anna üksi selget pilti rahwamajandusest ehk selle kandejõust. On ju riikisid olemas, kus sissewedu alati suurem on kui wäljawedu, aga kes kuuluwad siiski jõukamate riikide hulka. Wõtame, näiteks, Inglismaa. Aga need riigid wõiwad seda enesele lubada, sest neil on kapitaal, mis wäljaspool suuri summasid teenib ja peale selle teenib nende laewandus. Just selle wiimase asja peale tahaksin ma tähelepanu juhtida. Ka meie laewanduse toetamise küsimus oli eelarwe-komisjonis arutusel, seal oli kaalumisel 5-miljoniline ettepanek laewaliinide toetamiseks. See summa kustutati enamuse poolt maha. Wäga küsitaw on aga, kas see samm ka õige on. Meie peame laewanduse arendamise peale seda rohkem rõhku panema, et meie rahwamajanduses kestab see aja järk wahest weel kaua edasi, kus meie sissewedu paratamata wäljaweost suurem on, sest meie elame ju alles riigi majandusliku ülesehitamise ajajärgul, ja meile on palju seda tarwis, mida meil enestel ei ole.

Ja kui meie tahame ainult kangekaelselt selle küljes rippuda, et püüame wäljawedu iga hinna eest suurendada, siis meie wõime oma riigi kas wõi wae seks wälja wedada. Õigema ja selgema pildi rahwamajandusest annab teine bilans, mida nimetatakse riigi maksu bilansiks. Kuid siiski peab tunnistama, et ka see täielikku pilti ei anna, sest tema ei arweta, näiteks, transiidist saadud tulusid jne. Sellepärast on kõige uuemal ajal konstrueeritud niinimetatud majandusbilansi mõiste. Mina leian, et ka meie riik oma geograafilise seisukoha poolest loomulikult peab transiidi arendamise peale rõhku panema. Ja kui meie tahame transiiti omakaudu juhtida, siis loomulikult peame oma laewaliinide peale mõtlema. See nõuab väga suuri summasid,

ja wõib olla, et meie praegu palju sellel alal ära teha ei saa, aga jõudumööda peame siin tingimata tegutsema, sest muidu ei saa meie ka sellest transiidist, mis maad mööda läheb, täit kasu kätte. Seda silmas pidades oleks soovitaw, et meie ka oma laewanduse peale sennisest tõsisemalt rõhku paneksime. Rahaministeeriumi eelarwe-komisjonile oli esitatud ettepanek, et meil antaks suurem summa laenuks laewade ehitamiseks, aga komisjon on seisukohale asunud, nagu oleks meil praegusel silmapilgul laewade ostmise kasulikum, kui nende ehitamine ja sellepärast wististi ei leidnud see ettepanek iseäralist poolehoidmist. Aga olgu nüüd küsimus kuidas tahes, — kas meie hakkame laewu ostma wõi hakkame nende ehitamist toetama, selge on igatahes see, et see üks ala on, mille peale väga suurt rõhku peame panema. Meie näeme nii mõnegi väikese riigi käekäigust, missugust suurt osa seal laewandus etendab. Silmas pidades aga üldiselt seda, et meie eelarwe koormatus iseenesest suur on, et meil maksukoorem suur on ja et meie kõiki oma hädasid peame lahendama eelarwe korras, ilma et meil välislaen tarwilisel määral kättesaadaw oleks, peame meie loomulikult tähelepanu selle peale pöörama, kuidas oma kuludega võimalikult kokkuhoidlikud olla. Seda on teinud ka eelarwe-komisjon, kes on püüdnud võimalikult kokku hoida. Ja kuigi seal on mõningaid väljaminekuid suurendatud ilma walitsuse nõusolekuta, siis peab siin ütleva, et need suurendused ei tee protsentuaalselt mitte palju wälja. Kui siiski meie eelarwe kulud õige suureks kujunewad, kokkuhoidmise püüde peale waatamata, siis ei ole midagi parata — meie peame oma riiki üles ehitama.

(W a h e l h ü ü e : W a h e a e g !)

Juhataja **L. Raudkepp**: Soowitakse waheaega. Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.10 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 7.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

A. Jõeäär (sd.): Minu poolt esitati eelarwe-komisjonis

ISEARWAMINE

Eesti wabariigi 1924 a. kulude ja tulude eelarwe ja selle juurde lisatud ametnikkude ja teenijate koosseisude kohta.

Luban enesele seda siinkohal ette kanda.

„Ligi seitsmemiljardiline riigi eelarwe teeb wälja vähemast 35% kogu Eesti rahwa harilikust aasta sissetulekust. Keskmise perekonna kohta tuleb aastas riigi wäljaminekuid 36.000 marka (sinna hulka arwatud ka töötatöölise ja maa kõigewaesema kihi perekonnad). Sellest tuleb ainult 2000 marga ümber tulu-, maa- ja hoonete-, kapitaali-, kreposti- ja pärandusemaksuna otsekohe sisse, üle 7000 marga tuleb iga perekonna kohta tolli- ja aktsiisimaksu, ligi 6000 marka piiritusemonopooli abil, 1500 marka ärimaksu (mida tarwitaja ühes kaubahinnaga ärimehete protsentidega tagasi peab maksma), 2000 marga ümber mitmesuguseid tempelmakse jne. Ülejäädawa summa peab kodanik riigikassasse wiima kas maa- ja hoonete rendi-, raudteepiletihinna, postikulu ehk riigimetsast puudeostu näol. Kuid peale selle lasuwad samadel kodanikkudel weel omawalitsuste (nii linna-, maakonna-, kui ka walla-) maksude koormad.

Ka wõrdlemisi jõukal ja suurte sissetulekutega rahwal, eeldades maksukoorma õiglast jaotust, muutuks raskeks ja majanduslikult häwitawaks sarnast suurt osa oma üldsissetulekust walitsuse aparadi ülewõlpidamiseks ära anda. Eesti on aga wõrdlemisi väga kapitaaliwaene, kehwa ja väikeste sissetulekutega maa. Seda raskem on meie kodanikkudel oma tuludest, mis waewalt jätkuwad elu ülewõlpidamiseks ja suurel hulgal isegi alla elatismiinimumi on, nii suurt osa ära anda. Pealegi ei ole meil maksukoorem isegi ühetaoliselt jaotatud, rääkimata sellest, et suuremad warandused ja teenimata lisawäärtused suuremate maksude alla kuuluksid. Kaudseid makse maksab tarwitaja, olgu ta põllumees ehk tööline, sagedasti rohkem kui rikas. Selle tõttu tuleb laialistel töötawatel rahwakihtidel nii maal kui linnas: väikemaapidajatel ja töölistel sagedasti kaugelt üle poole kogu omast wiletsast sissetulekust ohwerdada.

Sarnane seisukord kestab meil juba mitu aastat ja järjekindlalt suureneb iga aastaga eelarwes kaudsete maksude protsent. Selle tagajärjel langeb rahwa enamus kord korralt suuremasse wiletsusse; walla omawalitsuste puudujäägid ja osalt

ka harilikud wäljaminekud, mida otsekohe pearaha abil sisse nõutakse, wiivadkehrwematel oksjoni alla wiimase waranduse (popsidel wiimase lambatalle, teenijatel riidehilbu). Rahwa majandusliku järje parandamiseks ei ole eelarwes mingisuguseid summasid. Küll aga häwitatakse järjekindlalt maksjate majandust ja elujõudu ning terwist kõige häwitawama kaudse maksuga — piiritusemonopooliga. Asunikud elawad maal osalt koobastes, linnades on korterikitsikus äärmiselt teraw; rahwa terwis häwineb, töäjõud väheneb, suremiste arw on suurem kui sündimiste. Kui weel mõni aeg nii edasi kestab, siis langeb Eesti majanduslikult kokku ja kõik rasked ohwrid, mida rahwas kandnud iseseiswuse saawutamiseks ja riigi ülesehitamiseks, muutuks asjatuteks.

Kuid, kui isegi headel lõikusaastatel ja majandusliku tõusu ajajärgul eelarwe raskelt ja rusuwalt majandusliku elu peale mõjus, muutub ülearune koorem, mida see kodanikkudele peale paneb, lausa häwitawaks käesolewal halwal põllumajanduslikul aastal, mis pealegi ühenduses tööstuse kriisiga. Margakursi langemine paarikümne protsendi wõrra, ilma et tööliste palgad tõusnud oleksid (need vähenevad koguni), vähendab nende maksujõudu. Raske on loota, et kawatsetud tulused korda läheb sel määral sisse wõtta, kuidas need eelarwes ette nähtud. Kuid peale eelarwes ettenähtud summade tuleb üle 500 miljoni sisse wõtta selleks, et allikaid leida ehitus- ja warustuskrediitide katteks, mis 1923 aasta eelarwest käesolewa aasta peale üle kantud ja esitatud eelarwele juurde arwamata.

Kõigil neil põhjustel on otse hädatarwilik asuda tõsiselt eelarwes ettenähtud wäljaminekute vähendamisele. Kuid mitte kõik kulud ei ole sarnased, mida wõimalik vähendada. Samuti ei ole soowitaw vähendada produktiivse iseloomuga kulusid, mis rahwa haridusliku ja majandusliku järje parandamiseks määratud, loowaks tööks (ehituskrediidid, maaparandus, teede ehitamine jne.) Wähendada tuleks mitteproduktiivseid kulusid wiimase võimaluseni. Summad, mis on wälja antud ilma, et neist rahwamajandusele kasu oleks (ametnikkude palgad, kanteleikulud, majapidamise kulud, esitussummad, sõidukulud jne.) teewad eelarwest suurema osa wälja. Neid summasid tuleks vähendada vähemast 50% wõrra, kuid ühekorraga sarnast radikaalset sammu läbi wiia on

raske. Minu poolt esitatud vähendamisettepanekud on väga mõõdukad, nende läbiwiimine juba käesolewal aastal täiesti wõimalik ja sellepärast peaksid need kõigile wastuwõetawad olema.

Peale üksikasjaliste põhjenduste, mis ette toodud allpool iga ettepaneku kohta eraldi, oleks üldiselt koosseisude kohta ja kõigi ministriumide kohta ühiste vähendus-ettepanekute kohta järgmist ette tuua:

§ 1. Palgad ja koosseisud.

Et wõimalik oleks leida tarwilikka summasid produktiivseteks wäljaminekuteks ja abinõusid maksulkoorma kergitamiseks, tuleb esimeses järjekorras asuda ametnikkude koosseisude vähendamisele. Koosseisudes on ametnikka ja teenijaid ette nähtud 22.591 inimest. (Arwamata sõdurid ja piiriwalwe.) Peale selle on weel tuhanded inimesed ametites wäljaspool koosseise, riiklikkudes ette wõtetes (Eesti pank, sadamatehased, põlewkiwitööstus jne.) Iga 40 inimese, seega iga 7 perekonna kohta tuleb üks riigiametnik. Keskmise walla kohta tuleb 60 riigiametnikku (üle selle omawalitsuse ametnikud). Palkadeks nõutakse enam kui kolmas osa eelarwest (2 miljardit 235 miljonit), peale selle ametsoitute tasu, autod jne. Rahwa majanduslikule kandejõule sarnane koorem ei wasta. Et palju wäiksema ametnikkude arwuga läbi wõib saada, tõendab riigi loomise ajajärk.

Ametnikkude suure arwu põhjused on kolmesugused: 1) laiutamine ja onupoja poliitika, kus uusi asutusi ja ametid loodakse selleks, et headele sõpradele sooje kohti muretseda (peasjalikult keskasutustes). Sarnased kohad wõiks eelarwest otsekohe maha kustutada. 2) Keeruline asjaajamise kord, mis mitmekordset tööd ja suurt ametnikkude arwu nõuab. 3) Wene ajast päritud lai ja suure riigi jaoks wäljatöötatud süsteem, mida meie kitsaste olude ja kehwa rahwa kandejõu kohaselt tingimata waja lihtsustada.

Enne kui süsteemi ja asjaajamise korda ei lihtsustata, oleks raske suuremaid koosseisude vähendamisi ette wõtta, sest selle läbi tekiksid takistused ametiasutuste asjaajamises. Süsteemi ja asjaajamise korra lihtsustamise juurde oleks tulnud asuda juba 1920 a., pärast sõja lõppu. Kolm aastat on sotsiaaldemokraadid seda nõudnud, kuid Riigikogu kodanline enamus ja tema poolt moodustatud walitsus on wastupidist teed käinud.

Minu ettepanekul wõttis eelarwe-komisjon tänawu ometi soowiawalduse wastu, et Wabariigi Walitsus kõige lähemal ajal esineks ministeeriumide korralduse ja koosseisude seaduseelnõudega, mis wõimaldaksid walitsemise süsteemi lihtsustamise ja praeguse laialise ametnikkude aparraadi põhjaliku ümberkonstrueerimise, samuti et kunni uute koosseisude seadusandlikul teel maksmapanemiseni tuleb walitsusel ühes riigikontrolööriga kõik abinõud tarwitusele wõtta asjaajamise ja arwepidamise lihtsustamiseks. (K. Wirma, sd.: See on wana soowiawaldus!)

Et see soowiawaldus mitte ainult walgaks soowiks ei jääks, milliseid ennegi wastu on wõetud ja walitsuse poolt järjekindlalt täitmata jäetud ehk wastupidises mõttes täidetud, siis on Riigikogul waja ühtlasi midagi ette wõtta, mis sunniks walitsust seda soowiawaldust täitma.

Ainus abinõu selleks oleks wähendada kõigi ministeeriumide keskasutuste, samuti suurema osa alluwate asutuste (välja arwatud post, koolid ja kohtud) palkadeks nõutud summad 10% wõrra. Walitsus peab sellele wastawalt koosseisuid wähendama ja see oleks täiesti läbiwiidaw, sest iga kümne ametniku kohta 1 ametist wabastamiseks ei peaks juba selle tõttu mingit takistust olema, et tööaega kantseleides pikendati.

Kui koosseisude wähendamine tarwlik on, siis ei wõiks kõnet olla uute asutuste loomisest ja ametnikkude arwu suurendamisest (välja arwatud sarnased erakorralised erandid; kui seda on maal postkontorite awamine ja kohtud, kus rahwas selle all kannatab, et need kättesaadawad ei ole). Walitsus on aga wastupidisel seisukohal. Temale ei ole soowitaw maale postkontorid asutada, sest siis suureneks ajalehelugejate arw, tõuseks kultuur ja põllumehed saaks teada, kuidas nende esitajad miljardid tööstusele ja kaubandusele pilluwad, riigiwarandustega (aktsiatega) toimetawad jne. Samuti ei meeldi walitsusele nähtawasti kohtud (välja arwatud sõjakohus), sest sinna ei lubata isegi 3 ametnikku lisaks. (K. Korneel, rhw.: On juba lubatud!) Eelarwe-komisjon wõttis wastu, kuid walitsus ei olnud sellega nõus. Tolliwalitsusse, kus töö wähenemas, metsade peawalitsusse, kus ametnikka ennegi üleliia, tahetakse aga kümnete wiisi uusi ametnikka juurde panna. Sarnased suurendused tulewad kindlasti maha kärpida.

Neist seisukohtadest wälja minnes on tehtud üksikud ettepanekud koosseisude wähendamise üle, samuti üldised ettepanekud palgaks nõutud summat 10% wõrra wähendada.

§ 2. Ametsõitude tasu.

Tuleks wähendada samuti 10% wõrra wastawalt ametnikkude arwu wähenemisele. Kuid arwesse wõttes, et käesolewal aastal raudteel sõiduhindasid tõstetud, mida eelarwe kokkuseadmisel 1923 a. esimesel pooltel mitte arwesse ei ole wõetud, ei ole minu poolt üldist wähendamisetpanekut esitatud. Sõjaministeeriumi kohta on üksik wähendamis-ettepanek, mille põhjendus eraldi ette toodud.

Küll tuleks aga üldiselt tulewikus ametsõitude küsimus rewideerimisele wõtta, sest summad, mis selleks tarwitatakse, näiwad ülearu suured olewat.

§ 4. Esitus.

Selleks nõudis walitsus 9.800.000 mk., millest wälisministeeriumile 5.900.000 läheb. Mis eriti wälissaatkondade esituskuludesse puutub, siis täidawad need palgalisa aset. Saadik Ameerikas saab palka kuus 625 dollarit ja esituskuluks nõutakse temale 150 doll. kuus. Eesti rahas teeb see umbes 300.000 mk. kuus (peale selle prii korter ühes sisseseadega jne.). Läti maksab oma wälisesitajatele wõrdlemisi wähem palka, kui meie. Wälisesituste koondamise asemel asutatakse meil uusi juurde. Rooma loodi uus saadiku koht, ilma et selleks mingit waja oleks olnud.

Esituskulud siseriigis on peaaegu ainult selleks, et pidusööke korraldada. Kogusummas nõuawad esituskulud riigilt sama palju, kui kõik kapitaali maksud kokku sissetulekut annawad. Iga perekonna kohta teeb see aastast 50 mk.

Raskel ajal, kus nii põllumees kui tööline, kelle töö ja waewaga need miljonid ja miljardid kokku kantud, mida riik ära tarwitab, kõige raskemates tingimistes elades murega igat marka kümme korda ringi weeretama peab, enne kui seda wälja annab, oleks ülekohus lubada miljonid selleks, et neid esituspidadel maha joodaks.

§§ 8 ja 9. Kantseleikulud ja majapidamine.

Kui üldse kusagilt mitteproduktiivseid kulusid kärpida wõib, ilma et selle läbi asjaajamine kannataks, siis wõib seda teha kantselei- ja majapidamiskulude juu-

res lihtsa kokkuhoidmise läbi. Minu poolt on esitatud vähendamise-ettepanekud 10% suuruses üldsummast ja iga 10 marga pealt 1 mark kokku hoida, see ülesanne ei peaks asutuste juhatajatel mitte üle mõistuse käima. Kitsas aeg sunnib maksu-maksjat kõige hädatarwilikumaid wäljaminekuid üle 50% kärpima ja igal kodanikul on õigus nõuda, et tema waewaga-teenitud markadega, mida tema tuhande-haruliste riigiasutuste ülewalpidamiseks andma peab, ka kokkuhoidlikumalt ümber käidaks, kui seda senni tehtud on. Selle asemel näeme aga mitmel pool kantseleikulude suurenemist endiste aastatega wõrreldes.

Et ka sarnased vähendamise ettepanekud demonstratiivselt eelarwe-komisjoni enamuse poolt tagasi lükati (põllumehed seletasid, et nemad põhimõtlikult ühegi ettepaneku poolt ei hääleta, mis pahemalt tiwalt tuleb, kuna rahwakerand, kristlikud, asunikud ja tööerakond waikides samuti wastu hääletasid), näitab, kui wähe meie rahwaesitajad oma ülesannetest aru saawad ja kui waenulikud nad kokkuhoidmise põhimõtete wastu on. (M. Juhkam, tões.: Õige tihti toetasime teid.) Aga niisuguses asjus mitte, mis siin ette tõi. (K. Kornel, rhw.: Siis ei maksaks üldiselt süüdistada.) Kuna eelarwe-komisjonis pool osa Riigikogust esitatud oli, on raske loota, et Riigikogus (kus pealegi pahemast tiwast terve kolmandik kunstlikult kõrwaldatud) need ettepanekud wastuwõtmist leiawad, kuid saan neid kordama, et Riigikogu enamus awalikult terve rahwa ees demonstreeriks oma pillamise poliitikat ja loodan, et selle läbi vähemast tagajärg kätte saadakse, et järgmise riigi eelarwe arutamise ajaks rahwas oma esitajatele tarwilikud juhtnöörid annab, kas wõi põllumeeste kogude kaudu. Olen kindel, et need juhtnöörid minu ettepanekutega kokku käiwad.

Eelarwe tasakaalu wiimine ja ülearuste kulude vähendamine peaks olema walitsewate enamuserakondade ülesanne. Et opositsioon seda on sunnitud tegema, keda walitsemisest ei lasta osa wõtta ja kes selle tõttu ka sarnase pillamise eest wastutust ei kannu, on ebaloomulik nähtus. Opositsioonil ei oleks mingit põhjust selle üle kahetsust tunda, kui parempoolne enamus põllumeeste juhtimisel näitab, kui willets õieti tema majanduspoliitika on. Kui meie siiski selle tänamata ülesande enda peale oleme wõtnud wä-

hendus-ettepanekutega esineda, siis selles teadmises, et laialised töötawad rahwahulgad need on, kes ülejõu käiwa koorma all nõrkewad ja et ähwardawa majandusliku kokkulangemise läbi riigi iseseiswus tõsisel hädaohus on, millest päästmine wõimatuks wõib muutuda mõne aasta pärast ka teistsuguste waadetega walitusel, kui seda praegune on.

§ 11. Sõidu- ja weoabinõud.

Sõidu- ja weoabinõude ülewalpidamiseks on nõutud 37.377.800 mk. Peale selle on sõjaministeeriumi ametnikkudel 127 sõiduhobust, kelle ülewalpidamiseks tarwilikud summad eelarwe §§ 54 ja 55 järele nõutud. Sõjaministeeriumi koosseisudes üksi on 18 sõidu- ja 8 sanitäär- ja kergeweoautot. Ametsõitute tasu ulatab 80 miljonini.

Nii läheb kokku kaugelt üle 100 miljoni ametnikkude sõitudeks, mis enam kui 500 marka iga perekonna kohta aastas wälja teeb. Autodega tuleb sagedasti kuritarwitusi ette. Peale selle on sõjaministeeriumi autod eriti osawad inimesi alla ajama, nii et terve rida protsesse tekkinud on, kus wigasaanud riigilt kahjutasu nõuawad. Seega tuleb otsekohestele kuludele weel kaudseid kulusid juurde. Olgugi, et autod moodne ühendusabinõu, ei ole meie olusid ja rahwa meeoleolu silmas pidades otstarbekohane neid nii suurel arwul pidada. Mõne üksiku ministeeriumi kohta wõttis eelarwe-komisjon vähendus-ettepanekud wastu, kuna suurema osa kohta need tagasi lükati. Õiglane oleks kõigi ministeeriumide wastu ühesugust moodsuud tarwitada ja kõigil autod maha kustutada. Eritusotstarbeks wõiks Wabariigi Walitsuse käsutada paar autot jätta ja seda oleks küll. Rikas Rootsi riik ei pea oma ministritel autosid, seda vähem wõiks seda meie kehwalt riigilt nõuda.

Minu poolt esitatud vähendus-ettepanekud, mille tagasilükkamisega eelarwe-komisjoni poolt mina mitte nõus ei saa olla, on järgmised:

Wälja jätta riigiasutuste koosseisudest:

RAHAMINISTEERIUM.

Riigikassa.

Laenu jaoskond.

Juhataja abi.	1	11.700.—
Asjaajaja	2	8.700.—
Arweametnik	1	5.500.—
Kantseleiametnik	3	4.600.—

(Chr. Kaarna, tõer.: Tõmmake
agama!)

Tolli peawalitsus.

Irboska tollivalitsus.

Ülem	1	10.800.—
Ladude ülewaataja	1	5.800.—
Kantseleiametnik	1	5.300.—
Walwur II j.	1	4.600.—
Walwur III j.	3	4.400.—

(Chr. Kaarna, tõer.: Ikkama!)

Põhjendus: Irboskas ei ole tolli-
walitsust olemas ja tarbekorral koman-
deeritakse sinna üksik ametnik Walgast.

Kinniswarade hindamise amet.

Juhatus ja kantselei.

Asjaajaja	1	8.700.—
Arhiwaari abi	1	5.500.—

Hindamisosakond.

Asjaajaja	2	7.700.—
Arweametnik	1	6.200.—
Arweametnik	1	5.500.—

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Keskasutus.

Ministri abi	1	28.800.—
Kirjandusreferent	1	9.900.—

Esitused maakondades.

Kantseleiametnik	77	5.000.—
------------------	----	---------

Metsade peawalitsus.

Metsakasutuse osakond.

Osakonna juhataja	1	15.300.—
Wanem asjaajaja	1	6.800.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
"	1	4.800.—

Põhjendus. Metsakasutuse osakond
on uuesti asutatud. Kuna tegewus mööda-
länud aastaga wõrreldes suurenenud ei
ole, ei ole põhjust koosseisusid suurendada.
Kui otstarbekohasema ümberkorralduse
mõttes sarnase osakonna loomine tarwi-
lik, siis peaks see sündima praeguste koos-
seisude piirides.

TEEDEMINISTEERIUM.

Keskasutus.

Kantseleijuhataja	1	15.300.—
Kantseleiametnik	1	9.900.—
Pearaamatupidaja abi	1	9.900.—
Informatsiooni ametnik	1	6.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—

Riigiraudteede walitsus.

Jaoskonna juhataja abi	4	11.700.—
------------------------	---	----------

Posti-telegraafi-telefoni peawalitsus.

Tehnika osakond.

Wanem inseneer	1	13.500.—
Telefoni ehituse ja remon- toimkonna juhatamine ühendada. Wälja jätta	1	9.900.—
Eksplaatatsiooni osa- konna juhataja	1	9.900.—

Administratiivosakond.

Majandusjaoskonna ja
personaal jaoskonna ju-
hatamine ühendada.

Wälja jätta	1	13.500.—
II järgu p. t. ametnik	1	6.200.—
Juriidilise toimkonna ju- hataja	1	9.900.—
Personaal jaoskonna ju- hataja abi	1	8.700.—

Rahwuswaheline osakond.

Eksplaatatsiooni jaoskon-
na ja rahwuswaheliste
arwete jaoskonna juha-
tajate ametid ühendada.

Wälja jätta	1	13.500.—
Reklamatsiooni büroo juhataja	1	11.700.—
I j. p. t. ametnik	2	7.700.—

Arwepidamine ja kontroll.

Pearaamatupidaja abi	1	11.700.—
I järgu arweametnik	1	6.200.—
I järgu p. t. ametnik	2	7.700.—
Kontrolltoimkonna juhataja	1	9.900.—

Wähendada korraliste kulude osas:

RAHAMINISTEERIUM.

I. Keskasutus.

§ 1. Palgad	323.800.—
§ 4. Esitus	40.000.—
§ 8. Kantseleikulud	35.000.—
§ 9. Majapidamine	139.400.—

Kokku peatükk I 538.200.—

II. Riigikassa.

§ 1. Palgad	852.200.—
§ 8. Kantseleikulud	108.000.—
§ 9. Majapidamine	15.200.—

Kokku peatükk II 975.400.—

III. Otsekoheste maksude peawalitsus.

§ 1. Palgad	2.285.500.—
§ 8. Kantseleikulud	108.000.—
§ 9. Majapidamine	120.500.—

Kokku peatükk III 2.740.000.—

IV. Aktsiisi peawalitsus.

§ 1. Palgad	2.195.000.—
Kokku peatükk IV	2.195.000.—

V. Tolli peawalitsus.

§ 1. Palgad	4.000.000.—
§ 8. Kantseleikulud	534.000.—
§ 9. Majapidamine	1.352.300.—
Kokku peatükk V	5.886.300.—

VI. Kinniswarade hindamisamet.

§ 1. Palgad	282.700.—
§ 8. Kantseleikulud	142.700.—
§ 9. Majapidamise kulud	110.000.—
Kokku peatükk VI	535.400.—

Kokku rahaministeerium 12.870.300.—

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEER-
RIUM.

I. Keskasutus.

§ 1. Palgad	324.500.—
§ 8. Kantseleikulud	51.000.—
§ 9. Majapidamine	61.400.—
Kokku peatükk I	436.900.—

II. Kaubandusosakond.

§ 1. Palgad	256.200.—
§ 8. Kantseleikulud	3.000.—
§ 9. Majapidamine	9.000.—
§ 15. Kultuuriline toetus	750.000.—
Kokku peatükk II	1.018.200.—

Põhjus § 15 kohta. „Eesti Majanduse“ toetamiseks riigi poolt summasid määrata ei oleks vaja. Lehel on ainult 250 lugejat. Seega tuleks iga lugejale riigi poolt 3000 marka toetust. Ajalehte on vaja pankade nõukogule, wabrikantideühisusele ja börsekomiteele, kes ise aga lehte võrdlemisi väikeste summadega toetavad, olgugi et neile vähematki raskust ei teeks lehe väljaandmise kulud täiesti enda kanda võtta. Ka on toimetuse ning kaastöö tasu liiga kõrgelt eelarvesse võetud. Toimetusele 503.000 (nädalalehe toimetaja palgaks on 25.000 mk. kuus palju) ja kaastöö eest 494.000 m.

III. Tööstusosakond.

§ 1. Palgad	309.600.—
§ 8. Kantseleikulud	16.000.—
Kokku peatükk III	325.600.—

**Kokku kaubandus-tööstus-
ministeerium 1.780.700.—**

HARIDUSMINISTEERIUM.

I. Keskasutus.

§ 1. Palgad	280.000.—
§ 4. Esitus	10.000.—
Kokku peatükk I	290.000.—

II. Majandusosakond.

§ 1. Palgad	140.000.—
§ 8. Kantseleikulud	64.500.—
§ 9. Majapidamine	35.600.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud	268.000.—
Kokku peatükk II	508.100.—

III. Kooliosakond.

§ 8. Kantseleikulud	34.600.—
§ 9. Majapidamine	1.007.500.—
Kokku peatükk III	1.042.100.—

IV. Teaduse- ja kunstiosakond.

§ 8. Kantseleikulud	322.900.—
§ 9. Majapidamine	1.509.900.—
§ 15. Kultuuriline toetus	10.200.000.—
Kokku peatükk IV	12.032.800.—

Kokku haridusministeerium 13.873.000.—

Põhjus § 15 kohta. Iseäralist heldust on nii walitsus kui ka eelarwe-kommissjoni enamus käesolewal raskel majandusliku kriisi ja ikaldusaastal teatrite wastu üles näidanud. Minewal aastal oli selleks eelarwesse 6.500.000 mk. üles wõetud, käesolewal aastal aga 10.200.000. Lõwiosa sellest langeb Tallinnale, eriti „Estoniale“, kellele 3.000.000 asemel 5.500.000 määrati. Peale selle saab see teater miljonilisi kingitusi tolliwalitsuselt wäljalunastamata jäänud ainete näol. Loteriiga kawatsetakse samuti 5.000.000 sisse wõtta. Wiimase wastu ei wõiks midagi olla ja soowitaw oleks koguni, et ka riigi poolt toetuseks nõutud summa loterii abil sisse wõetaks neilt, kes tarwidust teatri järele tunnawad, ja seda toetada soowiwad. Ei wõi eitada teatri tähtsust üldise kultuurilise tasapinna tõstmiseks. Harilikudes oludes ei saa ka selle wastu olla, et riigi summadest teatritele toetust määratakse, ehk neid riigi kulul ülewal peetakse. Meil on aga lugu teisiti. Jõukamad kihid, kes peasjalikult pealinna koondatud ja kes „Estonia“ operettidest lõbu tunda wõiwad, ei maksa nimetamiswäärilisi summasid riigi sissetulekuteks. Need sissetulekud tulewad nii maa kui ka linna waesemalt kihilt kaudsete maksude näol wõetawatest summadest. Kümme miljonit teatrite toetamiseks

teeb perekonna peale aastas 50 marka välja. Kehwale töölisele linnas jääb teater kättesaamataks, olgugi, et see tema läheduses asub. Wähe saab teda näha isegi põllumees, maa proletariaadist ei maksa rääkidagi. Teater on lõbu, meelelahutuse pakkumiseks. Seda on waja siis, kui esimese järgu tarwidused (söök, korter, riie) rahuldatud. Meie rahwa määratu enamus ei saa aga neid esimesejärgu tarwidusi praegu õieti rahuldada. Palgad on alla elatismiinimumi, korteriolud on kisendawalt wiletsad nii maal kui linnas; töölised kannatawad alatoitluse all, ei suuda endile korralikka riideid muretseda, sest riik wõtab nende ilma selletagi wäikesest sissetulekust lõwiosa riigi wäljaminekute katteks. Pops ei suuda oma pearaha tasuda ja selle katteks müüdakse tema wiimane warandus maha, kuid soola pealt peab ta tolli maksma selleks, et riik wõiks wõimaldada pealinnalastele odawalt teatris käia. Protestiks sarnase ülekohtu wastu tuleks teatrite toetusraha täiesti eelarwest maha kustutada. Ei wõi nõuda põllumehelt, kelle ainus muusika — tuul, mis wingub wesistel wäljadel, ega töolistelt, kellel tühi kõht pilli lööb, et nad ligi maksma peaks neile õnnelikkudele, kes korralikult riides ja täie kõhuga kunsti woiwad nautida.

KOHTUMINISTEERIUM.

I. Keskasutus.

§ 8. Kantseleikulud	24.000.—
Kokku peatükk I	24.000.—

III. Prokuratuur.

§ 8. Kantseleikulud	58.800.—
Kokku peatükk III	58.800.—

IV. Wangimajade peawalitsus.

§ 8. Kantseleikulud	83.000.—
Kokku peatükk IV	83.000.—

V. Kriminaalpolitsei peawalitsus.

§ 8. Kantseleikulud	80.000.—
Kokku peatükk V	80.000.—

Kokku kohtuministeerium 245.800.—

SISEMINISTEERIUM.

I. Keskasutus.

§ 1. Palgad	337.000.—
§ 4. Esituskulud	30.000.—

§ 8. Kantseleikulud	48.000.—
§ 9. Majapidamine	83.900.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud	273.400.—
Kokku peatükk I	772.300.—

II. Kaitsepolitsei.

§ 8. Kantseleikulud	13.000.—
§ 9. Majapidamine	25.000.—
§ 43. Kuritegewuse wastu wõitlemine	500.000.—
Kokku peatükk II	538.000.—

Põhjendus § 43 kohta. Kuritegewuse wastu wõitlemiseks määratud summa läheb peasjalikult kommunistide toetamiseks selle läbi, et neile eritasu maksetakse, kes agaramad on koosolekutel weriseid sõnu karjuma ja sotsialiste söimama. Tõendused selleks toodi eelarwe-komisjonis ette endiste kaitsepolitsei tegelaste poolt. Et kommunistlik liikumine ilma erilise rahalise toetuseta juba küllalt pinda leiab, meil walitsewate mitmesuguste wäärnähtuste ja enamus-erakondade wildaku majanduspoliitika tõttu, oleks asjata selleks riigikassast summasid assigneerida.

III. Administratiwasjade peawalitsus.

§ 1. Palgad	159.100.—
Kokku peatükk III	159.100.—

IV. Omawalitsusasjade peawalitsus.

§ 1. Palgad	116.000.—
Kokku peatükk IV	116.000.—

V. Politsei peawalitsus.

§ 8. Kantseleikulud	1.000.000.—
§ 9. Majapidamine	824.300.—
Kokku peatükk V	1.824.300.—

VI. Piiriwalwe walitsus.

§ 1. Palgad	45.604.300.—
Kokku peatükk VI	45.604.300.—

Kokku siseministeerium 49.014.000.—

Põhjendus piiriwalwe walitsuse palkade kohta. Piiriwalwe koosseisud ei ole eelarwele juurde lisatud ja seega puudub seaduslik alus palkadeks nõutud summa üleswõtmiseks. Wabariigi Walitsusel ei ole õigus piiriwalwe koosseise kinnitada, sest piiriwalwe tegutseb piiriwalwe korpuse korraldusseaduse põhjal (Sead. kogu VI köide). Walitsusele on wastawa eriseadusega („Riigi Teataja“ nr. 1 — 1922 a. nr. 1 all wälja kuulutatud,

Riigikogu poolt 6. detsembril 1921 a. wastuõetud) õigus ainult sõjawägede koosseisusid sõjaministri ettepanekul kinnitada. Samuti ei ole ka piiriwalwe palgamäärade kohta mingit seaduslikku alust olemas. Nähtawasti oli ka Wabariigi Walitsus ise arwamisel, et asi täiesti korras ei ole, kui ta esines seaduseelnõuga piiriwalwe alluwuse muutmise seaduse täienduse kohta, mille teises osas ette nähtud oli Wabariigi Walitsusele õiguse andmine piiriwalwe koosseise, palga- ja warustuse määrasid kinnitada.

See seaduseelnõu lükati Riigikogu poolt üldkommisjoni ettepanekul tagasi, kusjuures seaduse wiimase osa kohta motiivid kahesugused olid; üks osa arwas, et walitsusele sarnast õigust waja ei ole anda, teine aga, et makswate määruste põhjal sarnane õigus walitsusel juba on. Missuguste motiividega Riigikogu ühines, ei ole teada. Üks on aga kindel, nimelt et praegu walitsusel õigus ei ole piiriwalwe koosseise kinnitada, sest see õigus, mis omal ajal eriseadusega walitsusele anti, on ära muudetud ja ainult sõjawäe kohta hiljem maksma pandud. Piiriwalwe ei ole sõjawäe asutus. Temas ei teeni ainukestki sõdurit-ajateenijat. Ei ole ka otstarbekohasuse seisukohast soowitaw walitsusele õigust anda piiriwalwe koosseise kinnitada ja neid seega parlamendi kontrolli alt kõrwaldada.

Kõigil neil põhjustel tuleb piiriwalwe walitsuse palkadeks nõutud summa seniks eelarwest wälja jätta, kunni koosesud ei ole eelarwele juurde lisatud ja eelarwe-kommisjoni poolt läbi waadatud.

SÕJAMINISTEERIUM.

Sõjaministeeriumi kohta tuleks üles seada nõudmine, et see käesolewal aastal rohkem kulu ei nõuaks, kui möödaläinud aastal tegelikult ära tarwitas. Ei ole mingit erilist wadjadust käesolewal raskel aastal rohkem kulutada, kui minewal, wõrdlemisi palju lahendamal aastal. Ennem wõiks kõnet olla wähenamisest ja kokkutõmbamisest, sest ülearu laiutamist leidub kõige rohkem selles ministeeriumis niihästi koosseisude, kui ka üldse kulude suhtes.

1922 aastast sõjaministeeriumile mingisuguseid summasid wabaks ei jäänud, sest kõik krediidid suluti 1. jaanuaril 1923 a. Korraline eelarwe oli 1.308.541.650 mk., erakorraline 306.137.300 mk., kokku 1.614.678.950, millest lisa-eelarwega nr. 2 wähendati peale 10.000.000. Tarwita-

mata jäi ja kanti 1924 aasta peale üle 259.566.200 mk. (sellest erakorralise eelarwe järele 99.309.200 mk.). Seega tarwitati 1923 aastal tegelikult ära mitte rohkem kui 1.345.112.750 mk.

Käesolewal aastal nõutakse korralise eelarwe järele 1.120.830.600 mk., erakorralise järele 313.412.300 ja peale selle tarwitatakse ära 1923 aastast ülekantud krediit 259.566.200 mk., seega kokku 1.693.809.100, ehk 348.686.350 mk. rohkem, kui minewal aastal. Selle summa wõrra peaks eelarwet kärpima, et teda wiia minewa-aastase summani. See oleks wõimalik ilma mingisuguse süsteemi muutmiseta. Kuid ammugi oleks aeg meil mõtlema hakata ka sõjawäe teenistuse aja lühendamise peale, mis pikem kui kusagil mujal Euroopa riikides. Näiteks wõiks ette tuua Rootsi, kes wiimasel ajal tuntawalt oma wäeteenistuse aega lühendas. Meie sõjawäe juhtiwad jõud on aga nii põhjalikult läbi imunud Wene waimust, et nende ettekujutusse kuidagi ei mahu, et wõimalik oleks meie wõrdlemisi arenenud noorsõdurit lühema aja jooksul wälja õpetada, kui seda Wene sõduriga omal ajal teha suudeti. Õpetuskawad on Wene omadest maha kopeeritud (tsaariaegse Wenemaa omadest, nõukogude Wenes on teenistusae lühem ja wäljaõpetamise metood teistsugune). (J. Laidoner, põl.: Kes Teile seda ütles?) Selle kohta wõite, härra kindral, kõige täpsemaid andmeid saada sõjaministeeriumist. (K. Kornel, rhw.: Prantsusmaa kawade järele.)

Minu poolt sõjaministeeriumi kohta esitatud kärpimis-ettepanekud ei ulata aga isegi pooleni sellest summast, mille wõrra käesolewal aastal rohkem wälja anda kawatsetakse, kui möödaläinud aastal, waid teewad wälja korralise eelarwe järele kokku 139.474.700 mk., erakorralise järele 4.126.200 mk., kokku 143.600.900 marka. Erakorralisi kulusid ei leia wõimalikuks tuntawalt wähendada selle tõttu, et meil eelmise sõjaministri ajal wäga wähe rõhku pandi sõjawäe tehnilise warustuse peale ja sellepärast seda puudust waja tagantjärele parandada, nii palju kui jõud lubab. Ilma tehnilise warustuse ei ole ka kõige paremini wäljaõpetatud sõjawäest riigikaitseks kasu ja oleks kõik korralise eelarwe järele kulutatud miljardid asjata maha wisatud. Erakorralise eelarwe suurendamise läbi sündinud kulude wõrra peab aga korralist eelarwet wähenutama. See on wõimalik,

ilma et riigikaitse selle all kannataks, sest korraliste kulude hulgas leidub palju täiesti asjata ja ülearuseid väljaminekuid, mida allpool üksikasjaliselt ette toon. Wähendada tuleks:

§ 1. Palgad	54.704.100.—
§ 2. Ametsõitute tasu	527.000.—

See summa on osalt nõutud sarnasteks sõitudeks, mida tegelikult olema ei saa, osalt erariiete muretsemiseks. Wiimaseks puudub seaduslik alus.

§ 8. Kantseleikulud.

Asutuste koondamise ja koosseisude vähendamise tõttu peaksid wastawalt wähenema ka kantseleikulud. Samuti peaks vähendada kantseleikulusi asjaajamise korra lihtsustamine. Wähendada wõiks umbes 10%, s. o. 750.000.—

Kokku vähendada § 8 750.000.—

§ 9. Majapidamise kulud.

lit. b) Küte.

Kütte jaoks nõutud summat tuleks vähendada 5.000.000 marga wõrra järgmistel põhjustel:

1) Söögikeetmiseks on nõutud vähemalt 1530 inimese peale rohkem, kui maksimaalne kaitsewäelaste arw välja teeb. Seega tuleks vähendada $1530 \times 2,5'' \times 12 : 84 = 182$ kb.-s.

2) Haigete jaoks söögiwalmistamiseks on nõutud 920 haige jaoks päewas, kuna tegelikult (210.000 haige päewa), umbes 600 haiget päewas tuleb. Tuleks vähendada $320 \times 2,6'' \times 12 : 84 = 40$ kb.-s.

3) Saunaskäimise jaoks on nõutud 1530 inimese peale rohkem, kui sõjawäelaste arw välja teeb. Seega tuleks vähendada $1530 : 0,75 \times 12 = 51$ kb.-s.

4) Leiwaküpsetamiseks on nõutud 510 inimese jaoks rohkem, kui tegelik kait-

sewäelaste arw välja teeb. Tuleks vähendada $510 \times 1,2'' \times 12 : 84 = 28$ kb.-s.

Peale selle on pooltele sõjawäelastele puudehind leiwahinna hulka arwatud. Wastawalt tuleks vähendada 50%, see on 392 kuubiksülda.

Kokku vähendada 693 kuubiksülda à 4430 mk. 3.069.990.—

Ahjude küttenormi tuleks vähendada 10% (2900 ahju à $0,5 \times 7 = 3383$ kuubiksülda) 338 kuubiksülda 1.397.340.—

Samuti 10% wõrra kesk-kütte jaoks nõutud 1288 kuubiksüllast, see on 128 kuubiksülda 567.040.—

Kokku 5.134.370.—

Arwates sellest maha 134.370 mk., mida ära tarwitada wõiks kasarmute soojendamiseks üle normi, tuleks vähendada lõpukokkuwõttes . . . 5.000.000.—

Kui asutusi koondada, wõiks nõutud summat weelgi vähendada (samuti lit. a ettenähtud üüri).

lit. c) Walgustus.

Wõiks vähendada ladus tagawaras olewate materjaalide arwel, samuti vähendades ülearu lampide arwu ja woolutarwitamist, peale 500.000 mk., mida alamkomisjon wastu wõttis, weel umbes 10%, mis välja teeks 1.200.000.—

lit. d) Wesi.

Wõiks vähendada weetarwitamise kokkuhoidmise läbi 400.000.—

lit. 1) Puhastus ja korrashoid.

Wõiks vähendada peale alamkommissjoni poolt wastuwõetud 201.300 mk., weel 300.000 mk. wõrra, üles jättes 3.000.000 mk., millest jätkuks, silmas pidades wastawaid väljaminekuid teistel ministeeriumidel 300.000.—

lit. i) Mitmesugused
kulud.

Wõrreldes teiste ministee-
riumidega on kulu väga
suur. Üksikasjalisi põh-
jendusi ei ole ette too-
dud, milleks seda sum-
mat vaja, välja arwa-
tud sõduritele aluspõhu
muretsemine. Ka selleks
otstarbeks on nõutud
400.000 marka rohkem,
kui tegelikult ära tarwi-
tatakse. (Nõutud 1.200.000
— tarwidus 800.000 m.)
Üles jätta võiks 1.500.000
mk., seega vähendada .

1.300.000.—

Kokku vähendada § 9 . . . 8.200.000.—

§ 11. Sõidu- ja weo- abinõud.

lit. a) Hobuste muretse-
mine.

Osaline uuendamite tuleks
edasi lükata eestulewa
aasta peale; koosseisu
võiks vähendada, kuna
praeguste koosseisude
ärakasutamine tegelikult
võimatu. Ei ole otstar-
bekohane suuri koossei-
susid rahuajal pidada,
kuna hobuste mobilisat-
sioon kergesti läbiwiid-
daw ja iseäralist õppust
loomad ei vaja. (J. Laidoner, põl.: See
on Teie arwamine.) Ega kõiki hobuseid
ei mobiliseerita suurtük-
kide ette, neid on vaja
ka mujale. Tuleks välja
jätta kõik alamkommis-
joni poolt ülesjäetud . . .

4.750.000.—

lit. b) Mehaaniliste abi-
nõude korrashoidmine.

Sõidu- ja sanitäärautode
korrashoidmiseks peaks
jätkuma à 25.000 mk.
aastas, weoautodel à
50.000 mk., mootor-
ratastel à 10.000 mk.
ja jalgratastel à 500
marka. Lubada võiks
autosid, mitte rohkem
kui 5 sõidu- ja 4 sanitäär-
(koosseisudes 18+8), 16
weoautot, üle selle moo-
torrattad. Wastawalt tu-

leks vähendada, peale
alamkommisjoni poolt
wastuwõetud vähendus-
ettepaneku, weel 1.885.000.—

lit. c) Mittemehaaniliste
abinõude muretsemine ja
korrashoidmine.

Mehaanika töökodade eel-
arwete järele on tööd
ülearu kallilt kalkuleeri-
tud (wankri kapitaalre-
mont 30.000, keskmine
remont 20.000 mk. jne.).
Wähendada tuleks, pea-
le alamkommisjoni poolt
wastuwõetud vähendus-
ettepaneku, weel 959.000.—

Sealjuures tuleb silmas
pidada, et mehaanika töö-
kojad kaudsed kulud; mis
eraettewõtetes üle 60% väl-
ja teewad, riigikassast saa-
wad ja ainult materjaali
ning osalt tööjõu hinna
kalkulatsiooni on võtnud.

lit. d) Hobuseriistade
muretsemine.

Samal põhjusel, kui lit. c all
ette toodud, tuleks wä-
hendada ka hobuseriis-
tade muretsemiseks nõu-
tud summat. Peale selle
tuleks välja jätta 1.188.528
mk. hobuseraudade ar-
wel, mis mujal ette näh-
tud (majapidamise mit-
mesugused kulud § 9
lit. i) 1.688.500.—

Kokku vähendada § 11 9.282.500.—

§ 12. Liikuw wara.

Wähendada tuleks, was-
tawalt 1923 a. tegelikult
äratarwitatud summani,
see on 6.500.000 mk. Ei
ole soovitaw käesole-
wal aastal, silmas pida-
des riigi rasket majan-
duslikku seisukorda, roh-
kem välja anda, kui
1923 a. eelarwes. Maha
tuleks wõtta 1.500.000.—

Kokku vähendada § 12 1.500.000.—

§ 14. Hoonete remont.

lit. a) Kapitaalremont.
Tuleks vähendada weel
2.000.000 mk. wõrra,

see on umbes 25%, arvesse võttes a) et hinnad ülearu kallilt on võetud (4000 mk. põranda ruutsüld, 1000 mk. pilpakatuse ruutsüld jne. Töö välja arvatud weneaegsete normide järele.) Peale selle on ladus tagawaraks üle 4.000.000 mk. eest ehitusmaterjaali 2.000.000.—

lit. b) Jooksew remont.
Tuleks vähendada nõutud summat 75% wõrra, üles jättes ainult 1.800.000 mk., millest jätkuks jookswaks remondiks, arvesse võttes, et igal aastal suuremad summad kapitaalremondiks ja uuteks ehitusteks ära tarvitatud. Nõutakse ülearu suuri summast, näiteks Juhkentali haigemaja peale 650.000 mk., kuna seal suurema uue maja ehitamine alles käsil. Möödaläinud aastal tarwitati — jookswaks remondiks nõutud summast mõnede ohwitseride korterite remonteerimiseks, olgugi, et eelarwe juurde lisatud kalkulatsioonides sarnaseid kawatsusi ette nähtud ei olnud. Välja tuleks jätta 4.200.000.—

Kokku vähendada § 14 6.200.000.—

§ 37. Rahwuskultuuriliste väärtuste kogumine ja korraldamine.

Wälja jätta tuleks sõjaajalooliste päwapiltide negatiivide ostmiseks nõutud summa, kuna negatiivid sellekohase kokkuleppe põhjal tasuta sõjaministeeriumile kuuluvad 40.000.—

Kokku vähendada § 37 40.000.—

§ 40. Seaduste eel- tööd, kodifikatsioon ja kirjastamine.

Honoraari arwel nõutud summat tuleb vähenda-

da 200.000 mk. wõrra, kuna sõjawäeliste määruste väljatöötamine sellekohaste ametnikkude poolt, kelle eriülesannete hulka see kuulub, tasuta peaks sündima 200.000.—

Kokku vähendada § 40 200.000.—

§ 53. Sisseseadmine ja asutamine.

lit. a) Wäeosade moodustamine.

Wälja jätta tuleks riulite ehitamiseks nõutud . . . 118.000.—
kuna see summa kuuluks § 12 lit. a) alla. Tegelikult on 1923 a. eelarwes juba summad selleks otsarbeits määratud ja ära tarwitatud.

lit. b) Töökodade sisseseadmine.

Wälja tuleks jätta mehhanika töökodade jaoks nõutud 400.000 mk., kuna see asutus lähemal ajal üle wiia tuleks teisele alusele 400.000.—

Suurtükiladude juurde erilist remonttöökoda sisse seada ei ole vajadust. Wälja jätta 122.000.—

Kokku vähendada § 53 640.000.—

§ 54. Toitlus warustus.

a) Inimeste toit.

Tuleks vähendada 15.000.000

mk. järgmistel põhjustel:
1. jaanuariks 1924 a. jäi kasutamata toidu ostmiseks määratud summast 86.349.000 mk., misugune krediit 1924 a. peale üle kanti. Sellest jätkub tagawarade ostmiseks peale 1924 a. nõutud summade. Tagawara ratsioone on 35.000.000 eest. Seega enam kui $\frac{1}{4}$ a. tagawara. (Jatkub $\frac{1}{2}$ a. tagawarast.) Inimeste toidu sekka on arwatud kottisid 1.500.000 mk. väärtuses 15.000.000.—

a) Hobuste moon.

Tuleks vähendada 5.000.000 mk. järgmistel põhjustel:
1. jaanuariks 1924 a. jäi ära tarvitamata krediiti 25.728.000 mk., missugune summa 1924 a. krediidist maha tuleks arvata, sest ülejääk tarvitatakse wastawa eriseaduse põhjal käesoleval aastal ära. Peale selle võiks hobuste koosseisu vähendada 2.418.100.—
Alamkommissjoni poolt vähendati 2.581.900 mk.

Tuleks veel vähendada kokku 17.418.100.—

§ 55. Kraami warustus.

lit. a) Ihukate.

Üles jätta võiks 200.000.000, millest jätkuks. Koosseisude vähendamise arvel võib kokku hoida peale alamkommissjoni poolt mahawõetud 2.000.000 mk. veel vähemalt 15.000.000 mk. Samuti on hinnad kallilt võetud, (näiteks — riie 364 mk. asemel 600 mk. arsin). Vähendada . . . 15.000.000.—
Kokku § 55 vähendada 15.000.000.—

§ 56. Sõjariistad ja nende warustus.

lit. a) Käsisõjariistad.

Wälja jätta tuleksid järgmised ülearused summad: a) tööjõu arvel nõutud 375.000 mk., sest selle jaoks tarvilikud summad on juba kord ette nähtud § 1 lit. c all; b) wäeosadele tööriistade muretsemiseks teistkordselt nõutud 350.000 mk. (peale 1.000.000 mk., mis sama § ja lit. all juba lubatud) ja c) laskeplat-side kordaseadmise kulu vähendada poole võrra, see on 360.000 mk.
Kokku vähendada lit. a) 1.085.000.—

lit. b) Suurtükid ja torpeedo aparaadid.

Tuleks vähendada meriwäe jaoks nõutud summat 1923 a. eelarwes ettenähtud summani ja maha wõtta, peale alamkommissjoni poolt vähendatud 100.000 mk., veel 550.000 mk. (Peale selle on veel erakorralises eelarwes samaks otstarbeks summad ette nähtud) 550.000.—
Kokku vähendada § 56 1.635.000.—

§ 57. Inseneeriline ja tehniline warustus.

lit. a) Materjaal.

Tuleks vähendada: a) bensiini tagawarade arwel (2500 puuda à 600 mk.) ja b) vähendades sõidautode arwu kunni 5-ni (maha wõtta 100 puuda à 600 mk.) = 2.100.000 mk. Mehaanika töökodade jaoks nõutud 4.750.000 mk. tuleks täiesti wälja jätta põhjustel, mis juba eelpool nende töökodade kohta ette toodud.
Kokku tuleks vähendada 6.850.000.—

lit. b) Sapööri abinõud.

Labidate sissemäärimist võib odavamalt toimetada ja selle läbi kokku hoida 100.000.—

lit. d) Elektrotehnika abinõud.

Wälja jätta tuleks järgmised summad side alal: a) kantseleimaterjaali jaoks nõutud 100.000 mk. (kantseleimaterjaal ette nähtud eelarwe § 8 p. a all); samuti telegraafi ning telefoni maksude jaoks nõutud 400.000 mk., mis ette nähtud § 8 p. b all. Wähendada tuleks peale selle vähemast 1.000.000 mk. 1923 a. krediidi ülejääkide (2.885.000 mk.) ja ladus olevate materjaalide (4.617.500 mk.) arwel.

Kokku lit. d) järele vähendada	1.500.000.—
lit. e) Mehaanika abinõud. Wähendada tuleks sõiduauto kummide arwu, wastawalt autode arwule (üles jättes 5 sõidu- ja 4 sanitäärauto jaoks à 4 kompl. 36 kompl.) nõutawate 92 kompl. asemel. Wähendus teeks wälja 668.000 mk. Tuleks veel vähendada	468.000.—
lit. f) Tööriistad. Mehaanika töökodade arwel tuleks vähendada 1.000.000 mk. wõrra ja hobuserautamise riistade arwel veel 100.000 mk., kokku	1.100.000.—
lit. g) Lennuaparaatide parandamine ja korrashoid. Tuleks vähendada kunni 1923 a. eelarwe-summani, maha wõttes	600.000.—
Kokku vähendada § 57	10.618.000.—
§ 60. Sõjalaewade warustus ja korrashoid.	
lit. a) Laewade remont ja korrashoid. Tuleks vähendada kunni 1923 a. eelarwe-summani	380.000.—
lit. b) Kütteained ja teised tarbematerjaalid. Nafta ja muude materjaalide tagawarade arwel wõiks vähendada . . .	5.000.000.—
lit. d) Inwentaari muretsemine. Inwentaari tarwitamisel wõib kokku hoida ja selle arwel vähendada 1.000.000. Sellest alamkommisjon wastu wõtnud 200.000. Tuleks vähendada	800.000.—
Kokku vähendada § 60	6.180.000.—
§ 62. Topo- ja hüdrolograafilised tööd.	
Tuleks wälja jätta aasta-raamatu honoraar 80.000 mk., kuna selle kokkuseadmise sünnib wastawa ametniku poolt teenistusajal, ametliku aas-	

ta tegewuse kokkuwõtte kujul. Erihonorari sarnaste ametikohuste täitmise eest ei ole põhjust maksta. Peale selle tuleks vähendada 2.000.000 mk. korraldades topograafilisi töid poolde ulatuses ettenähtud kawast, arwesse wõttes riigi rasket majanduslikku seisukorda. Kokku vähendada . . .	2.080.000.—
Kokku § 62 järele	2.080.000.—

§ 90. Segakulud.

lit. a) Wäiksemad kulud. Wähendada	3.000.000.—
(Üles jääks siiski peale 4 miljoni.)	
lit. b) Ettenägemata kulud. Üles jätta wõiks 500.000 mk., mis wõrreldes teiste ministeeriumidega küllalt suur summa. Wähendada	1.500.000.—
Kokku vähendada § 90 järele	4.500.000.—

Kokku vähendada sõjaministeerium 139.474.700.—

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

I. Keskasutus.

§ 1. Palgad	400.100.—
§ 8. Kantseleikulud	27.000.—
§ 9. Majapidamine	112.000.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud	200.000.—
Kokku peatükk I	739.100.—

III. Maakorralduse peawalitsus.

§ 1. Palgad	4.784.600.—
§ 2. Ametsõitude tasu	1.000.000.—
§ 8. Kantseleikulud	374.000.—
§ 9. Majapidamine	183.600.—
Kokku peatükk III	6.342.200.—

Põhjendus § 2 kohta. Ametsõitude tasu on ülearu suureks aetud, mille wastu riigikontroll protesteerinud. 170 tööpäewa asemel on wõetud 200—250. Päewarahad on arwatud 4 liigi järele (225—280 mk. päewas), kuna oleks tulnud arwata 2 liigi järele (200—250 mk. päewas).

IV. Põllumajanduse peavalitsus.

§ 1. Palgad	572.700.—
§ 8. Kantseleikulud	60.000.—
<hr/>	
Kokku peatükk IV	32.700.—

V. Loomaterwishoiu peavalitsus.

§ 1. Palgad	569.400.—
§ 8. Kantseleikulud	14.000.—
<hr/>	
Kokku peatükk V	583.400.—

VI. Metsade peavalitsus.

§ 1. Palgad	18.576.000.—
(Selle hulgas 8.714.900 mk. komisjoni poolt suurendatud summa.)	
§ 8. Kantseleikulud	404.300.—
§ 9. Majapidamine	179.100.—
<hr/>	
Kokku peatükk VI	19.159.400.—

Kokku põllutöoministeerium 27.456.800.—**TEEDEMİNISTEERIUM.****I. Keskasutus.**

§ 1. Palgad	535.000.—
§ 8. Kantseleikulud	30.000.—
§ 9. Majapidamine	23.600.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud	396.700.—
<hr/>	
Kokku peatükk I	684.300.—

II. Riigiraudteede walitsus.

§ 1. Palgad	32.915.700.—
§ 8. Kantseleikulud	533.000.—
§ 9. Majapidamine	1.367.900.—
§ 68. Weerewa abinõude korrashoid	5.000.000.—
<hr/>	
Kokku peatükk II	39.816.600.—

Põhjudus § 68 kohta. Komisjon wõttis minu ettepanekul soowiawalduse wastu, et raudteeametnikkudele sõitudeks erawagunid (salongwagunid) ei antaks. II klassi wagunites leidub alati ruumi ja ametnikud wõiwad tarbekorral seal sõita, ilma et raudteede sissetulek selle all kannataks. Salongwagunite korrashoidmise kulu tuleks aga eelarwest maha kustutada.

III. Posti-telegraafi-telefoni peawalitsus.

§ 1. Palgad (keskasutuses)	1.842.000.—
§ 8. Kantseleikulud	440.000.—
§ 9. Majapidamine	1.268.000.—
<hr/>	
Kokku peatükk III	3.550.000.—

IV. Meriasjanduse peawalitsus.

§ 1. Palgad	6.346.400.—
§ 8. Kantseleikulud	50.300.—
§ 9. Majapidamine	83.500.—
<hr/>	
Kokku peatükk IV.	6.480.200.—

V. Ehituspeawalitsus.

§ 8. Kantseleikulud	14.000.—
§ 9. Majapidamine	83.500.—
<hr/>	
Kokku peatükk V	98.100.—

Kokku teedeministeerium 50.629.200.—**WÄLISMINISTEERIUM.****I. Keskasutus.**

§ 1. Palgad	739.100.—
§ 4. Esitus	900.000.—
§ 8. Kantseleikulud	169.000.—
§ 9. Majapidamine	134.000.—
<hr/>	
Kokku peatükk I	2.042.100.—

II. Wälisesitused.

§ 4. Esitus	3.000.000.—
§ 8. Kantseleikulud	368.600.—
§ 9. Majapidamine	1.548.900.—
<hr/>	
Kokku peatükk II	4.917.500.—

Kokku wälisministeerium 6.959.600.—**TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.****I. Keskasutus.**

§ 1. Palgad	223.400.—
§ 8. Kantseleikulud	36.000.—
§ 9. Majapidamine	49.800.—
<hr/>	
Kokku peatükk I	309.200.—

II. Hoolekande osakond.

§ 8. Kantseleikulud	31.800.—
<hr/>	
Kokku peatükk II	31.800.—

III. Töökaitseosakond.

§ 8. Kantseleikulud	30.100.—
<hr/>	
Kokku peatükk III	30.100.—

IV. Terwishoiu peawalitsus.

§ 8. Kantseleikulud	60.000.—
<hr/>	
Kokku peatükk IV	60.000.—

Kokku töö-hoolekandeministeerium 431.100.—**Riigiwõlad.**

§ 27. Laenu protsendid	1.600.000.—
§ 28. Laenude realiseerimise kulud ja kursiwahed	10.000.000.—
<hr/>	
Kokku riigiwõlad	11.600.000.—

Põhjudus. Prantsuse frangikurs on arwatud 22 Emk., kuna tegelikult see 16—17 Emk. on ja langemise tendentsi awaldab.

Laenude realiseerimise kuludeks ja kursiwahede katmiseks jätkuks 20.000.000 mk., sest tegelikult ei saa arwatawasti dollarites ja naelsterlingites wõlgasid käesolewal aastal tasutud. Ka on need eelarwesse wõetud kõrgema kursiga, kui praegune tegelikult on. Prantsuse frankid wõib aga sarnasel korral, kui nende kurs tõusma peaks hakkama, praeguse hinnaga osta. Loodetawasti saab aga neid odawamaltki osta ja seega kursiwahet meie kahjuks ette näha ei ole. Samuti on wäga wähe lootusi laenude realiseerimiseks sennikaua, kunni meie walitsus ja rahwaesitus sennist pillamise poliitikat jätkawad, nii et 20 miljonist ülearu peaks jätkuma.

Kokku vähendada korralisi kulusid 314.335.200.—

Wähendada erakorralisi kulusid:

SÕJAMINISTEERIUM.

- § 3. Sõidu- ja weoabinõude muretsemine ja parandamine 2.126.200.—
- § 5. Sõjariistad ja nende warustus 2.000.000.—

Kokku sõjaministeerium 4.126.200.—

Põhjus. Wäljaköövide kordaseadmine wõib edasi lükatud saada. (§ 3.) Mehaanika töökodade hinnad on ülearu kallid wõetud. (§ 5.)

Riigiwõlad.

- § 1. Riigiwõlgade tasumine 8.897.100.—
- Kokku riigiwõlad 8.897.100.—**

Põhjus. Prantsuse frangikurs on arwatud 22 Emk. tegeliku 16—17 Emk. asemel.

Kokku vähendada erakorralisi kulusid 13.023.300.—

Kokku vähendada kulusid 327.358.500.—

M. Juhkam (töer.): Minu poliitiliste sõprade ülesandel on mul au lugupeetud Riigikogu liigetele riigi 1924 aasta eelarwe kohta ütelda järgmist: eelarwe arutamisel eelarwe-kommisjonis selgus, et peale kulude, mis walitsuse poolt esitatud, riigikassa peal weel terwelt 700.000.000 margaline kohustus lasub läinud aasta lahtiste krediitide ja ehitussummade arwel. Niisama puudub eelarwes mitme-

nimeliste politseide ülespidamise krediit $\frac{3}{4}$ aasta eest, mis umbes 150—180 miljonit marka wälja teeb.

Sellega muutub näilik 127-miljoniline ülejääk, millega 1924 aasta eelarwe Riigikogule esitati, tegelikult üle 700-miljoniliseks puudujäägiks, missugune asjaolu Riigikogul eelarwe arutamisel esimeses joones tuleb silmas pidada. See on isenesest meie praegusele riigi majapidamisele weel kord kõige tõsisemaks hoiatuseks. Meil leidub inimesi, kes arwamisel, et talitades nii meie „endid ise wõime ära süüa“.

Kõrwalmärkusena tuleb tähendada, et hoolimata kõigist edusammudest, mis meie oma riigi majapidamise wormilise korraldamise alal teinud, ei ole meie riigi eelarwet siiski senni suutnud niiwõrd ülewaatlikuks ja täielikuks teha, et temast wastu peegelduks selge ja täielik pilt riigi majapidamise kohta.

Korraliste ja erakorraliste kulude wahel on wahetegemine soowitaw, kuid mingit tarwidust ei ole neid mitmesse eelarwe ossa paigutada, nagu see meie eelarwes tehtud.

Riigikogu wõib ja peab nõudma, et temale eelarwe esitataks wõimalikult ühekorruga ja niiwõrd täielikult ja ülewaatlikult, et temasse süwenemine ei tarwitseks muutuda mingisuguseks iseäraliseks keerdulesannete lahendamiseks.

Eelarwe sisulikule läbiwaatamisele asudes ei saa tähendamata jätta, et Wabariigi Walitsus eelarwe seletuskirjas nimetatud „asjaajamise lihtsustamine, asutuste koondamine ja üldine kulude kokkuhoidmine“ eelarwes tegelikult silma ei paista.

Eelarwe üldkommisjonil, niisama kui üksikutel alamkommisjonidel, on tulnud üksikute koosseisude kärpimise ja kulude vähendamise pärast pikki lahinguid lüüa ja ligi 300-miljoniline kärpimine, mis siin kätte saadud, näitab, et Wabariigi Walitsus kaugeltki seda maksimumi teinud ei ole, mis tema eelarwe kokkuseadmisel tegema pidi ehk teha oleks wõinud.

Meie arwates ei saa ei riigi majapidamise koondamist, ei ka kulude kokkuhoidmist teisiti läbi wiia, kui et Wabariigi Walitsus ennast ise aktiivselt sellele tööle rakendab ja nõuetawad parandused ja uuendused läbi wiib.

Siin juures ei ole kaugeltki nii suur tähtsus igasugustel koosseisude ja korraldusseadustel, nagu seda meil paljude poolt arwatakse.

Ministeeriumide uute korraldusseaduste puudumine on õieti kulunud wabanduseks muutunud, millega seletada püütakse ametkondade inertsust ja algatuswõime puudust asjaajamise lihtsustamises ja kokkuhoidmise põhimõtte tegelikus maksmapanemises.

Briti ilmariik ei tunne üldse sarnast seadust, mis mujal mail ministeeriumide korraldusseaduseks nimetatakse. Ometi on see üks paremini walitsetud ja organiseeritud riikidest ilmas.

(K. Kornel, rhw.: Teie peate selles asjas järele andma, et keegi ei suuda sellele järele aimata.)

Wabariigi Walitsus, kes meil tõesti meie oludele wastawat ja meie rahwa kandejõule kohast administratsiooni aparraati luua tahab, peaks, kui teisiti ei saa, esinema ettepanekuga, et sennised Wene ministeeriumide korraldusseadused meil oma makswuse kaotaks... (M. Martna, sd.: Siis jääme ju ilma.) ... ja et Wabariigi Walitsusel õigus oleks ametiasutuste koosseisusid ja ülesandeid oma korraldustega kindlaks määrata.

Siis oleks warsti wõimalik meil niihästi ülearuseid ministeeriume, kui ka üksikuid peawalitsusi ja osakondi ära kaotada ja walitsemise kulude kokkuhoidmiseks tuntawaid tagajärgi saawutada.

Seesama nõue maksab ka igasuguste asjaajamise määruste kohta, mis mitmesuguste tarbetute komisjonide ja muude wormaliteetide läbi ametiasutuste asjaajamise raskeks ja kulukaks teewad.

Meie arusaamise järele ei peaks raskusi olema raha-, kaubandus-tööstus-, wõib olla ka teedeministeeriumide liitumiseks, samuti töö-hoolekandeministeeriumi ühendamiseks siseministeeriumiga. Ära kaotada tuleb kohtuministeerium, kuna kohtuministri asemele walitsuse juurde jääks juriidiline nõunik. Ei ole raskusi wangimajade peawalitsuse ülewõimiseks siseministeeriumi alla ja kodifikatsiooni osakonna töötamiseks riigisekretääri juures. Ülearune on muuseas tolli peawalitsus, direktori näol, kuna tema ülesandeid täita wõib Tallinna tolliwalitsus.

Wabariigi Walitsus peaks ka seadusandlikus töös palju suuremat aktiivsust üles näitama, mitte ainult seaduste esitamise, waid ka kaitsmises ja läbiwiimises kui Riigikogus nii ka tema üksikutes komisjonides.

Praegune süsteem, kus peaaegu iga seaduseelnõu Riigikogu komisjonides niiwõrd põhjalikule ümbertöötamisele tuleb, et teda mitte enam Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõuna ei arutata, waid selle ja selle komisjoni esitisena, on liiga pikaline ja kulukas protseduur. Sellega on ka seletataw Riigikogu enese wähenene töowiljakus.

Kui meie tahame, et walitsuse töö efektiivne oleks, ja et see sünniks loomulik kontaktis oma wõimuallikaga, see on Riigikoguga, siis tuleb meil walitsusele need wõimupiirid ja wolitused kätte anda, millela õige parlamendi walitsus wõimatu on, kuid mis walitsuse wastutust parlamendi enamuse ees niiwõrd tuntawaks ja orgaaniliseks teeb, et üks-teisest eemale jäämine ja kahe üks-teisega wastolus seiswa wõimu tekkimine absoluutselt wõimatu oleks.

Parlament on teowõimuline niiwõrd, kui tema on suutnud enesest sünnitada teowõimulise walitsuse, kes oma ülesannetes ja wastutuses parlamendi ees alati teadlik ja oma tegewust sellekohaselt juhib.

Selle asemel, et üles seada sihid, mida walitsus teostama peab, ja leida nende sihtide teostajaid ja toetajaid, on meil talitatud wastupidi: katsutakse luua mingisugune kokkulepe ja waadatakse alles siis, mis sellega teha wõib.

Praeguse walitsuse majandus- ja finanspoliitikat on meie esitaja eelarwe üldarutusel juba arwustanud, eriti maha laites seda laenupoliitikat, mis kaasa toonud gründertum'i ja marga kõikumise.

Siin kohal olgu weel mõne asjaolu peale tähepanu juhitud, millest seekord ainult mööda minnes juttu tehtud.

Meie tollipoliitikat iseloomustab kuulus nisutoll, millest juba nii palju räägitud ja kirjutatud ja millest kuidagi ei taheta lahutada.

Hiljuti, nagu teada, oli Riias meie töösturite ja põllumeeste esitajate nõupidamine Läti põllumeestega ja töösturitega Eesti-Läti tolliuniooni asjus, kus soowitawate tariifi muudatuste kohta omawahel kokku lepiti. Loomulikult oleks see seisukoht kujunenud walitsuse seisukohaks. Tolliunioon, nagu teada, seisab selles, et meil Lätiga ühtlased tollid oleks, teiste sõnadega — jääksime teatawal määral üheks majanduslikuks üksuseks. Arusaadawalt tuleb siin üksikuid tolle tõsta, teisi alandada. Riias lepiti teatawatel alustel kokku, millised arusaadawalt meie ja Läti

walitsuste kinnitust nõuavad. Need alused on lõpmata huwitavad. Kõigepealt nisu. Seda oleme läinud aastal terades ja jahudes sisse wedanud 1.800.000 puuda. Arwatakse, et meil keskmine nisutarwidus on 1.500.000 puuda aastas, seega on meil nisu esimesejärgu tarbeaine. Sennine nisujahu toll oli meil 15 kuldcentiimi klg., kawatsetaw — meie põllumeeste seisukoht — 22 centiimi. Nisu 4 centiimi, kawatsetaw — 11. Rukkid — senni tolliwabad, kawatsetaw 3 centiimi. Sama huwitaw kui nisuga, saab lugu olema soolaga. Selle praegune hind on civ. Tallinn 31 marka puud, praegune toll 8,61 m. puud. Põllumeeste kawatsetaw toll jahwatamata soolal — 17,22. Jahwatatud — 25,83! Siinjuures tuleb tähendada, et jahwatamata sool pankades ja tarwitamiseks kõlbmata on, samuti ka, et soola jahwatamine õige odaw ja wäljamaalt ostes jahwatamata ja jahwatatud sool peaaegu ühehinnaline.

Mis siit järgneb? Kõigepealt, et riigikassale määratud sissetulekud juhtida tahetakse oma meeste soolaweskite kassadesse. Edasi tõstaksid uued kawatsused ühe meie kompetentse raha- ja kaubandusametuse arwamise järele elukallidust mitte alla 500 miljoni marga aastas. Awaldatakse ka kartust, et meid nisuga üle külwata wõidak ja et unioon kawatsetud kujul Lõuna-Eesti põllumajanduse ja kaubanduse ruineerida wõib.

Puudutades meie riigi rahamajanduse lähemaid ülesandeid, tuleb tähendada, et see on küsimus omaette, mida käsitada praegu täies ulatuses raske. Eriti nüüd, kus kullatagawarade äratarwitamisega margareformi läbiwiimine raskendatud ja küsitawaks jääb, kas meie ilma wälise laenuta seda üldse teha suudame. Kuid ilma stabiilse margata ei ole wõimalik ei riigi majapidamist ega rahwamajandust korda seada.

Riigi eelarwe tasakaalu wiimine, kui esimene ja tähtsam samm marga kindlustamiseks, on, nagu sennised eelarwe-aastad näidanud, enam-wähem kättesaadaw. Tuleb ainult tõelikult teostama hakata seda kokkuhoidmise ja asjaajamise lihtsustamise süsteemi, millest siin niipalju kõneldud, kuid nii wähe ära tehtud. Tuleb loobuda finanseerimistest paberraha abil. Eelarwe ülejäägid tulewad ära tarwitada riigi kassatähtede kustutamiseks. Riigikassa emissiooni õigus praeguste tarwiduste kohaselt uuesti limiteerida ja ära

määrata kindel kawa liikumasolewate rahamärkide tagasitõmbamiseks.

Ülearuse paberraha tagasitõmbamise protsess rahwa ja riigimajapidamisest peaks sündima kindla kawa järele järkjärgult, et elujõulisi ettewõtteid mitte asjata kitsikusse saata ja sellega tööpuudust suurendada. Kuid lootuseta ja spekulatiivsete ettewõtete krediidid tulewad kiires korras ja ilma armuta tagasi tõmmata.

Meie oleme kindlal arwamisel, et Tallinna metallisuurtööstuse, mis sisse seatud meie oludele mittewastawalt, kunstlikust elushoidmisest loobuda tuleb. Meie arwates tohib rahwuslikka ressursse tarwitada ainult üldrahwuslikkude raudwarade kindlustamiseks, ära jättes ettewõtete finanseerimist, mille tulewik pole kindel. Selle asemel tuleb pearõhku panna põllukultuuri ja kultuur-tehniliste tööde tõstmiseks. On waja, peale muu, teine siht anda meie laenupoliitikale ja juhtida raha maale. Selleks ei ole tungiwat wadjadust luua uusi rahaasutusi, kuna ka praegused need ülesanded wäikelaenu asutuste kaudu wõiwad oma kanda wõtta. Leiame, et meie tulewik on maal. Elu õitsele lõpmisega seal wõib toibuda ka meie praegu kiratsew tööstus.

Meie oleme teadlikud, et sarnane ümberkorraldus, samuti ka ametkondade tõsine koondamine, tööpuudust suurendada wõib. See asi wäärrib tõsist tähelepanu. Kuid arwame, et ajutiselt wabenenud tööjõud kõik uuesti tööle rakendatud wõiwad saada teisel alal.

Walitsuse wankumataks ülesandeks peab olema Eesti tulewiku kindlustamine. Kui siin kahtlus olema peaks, kus on meie rahwuslik tsentrum, siis tuleks see kõigepealt ära otsustada, sest otsekohehes ühenduses selle küsimusega on meie raudteede ja maanteede poliitika. Wastuwaidlemata selge peaks olema, et riigi keskkohal ühenduste läbi ärarõhuga siduda tuleb, mida teede, eriti raudteede, wõrgukawa arutamisel terawalt silmas tuleb pidada. See on tarwilik peale muu, ka otstarbekohaseks metsa kasutamiseks meie metsarikastes piiräärtes, sest oleme arwamisel, et metsaraiumine ilma wäljase teedeta sagedasti ebaproduktiivne on.

Meie jagame arwamist, et uusi raudteid oma jõududega praegu ehitada wõimatu, kuid lootuseta ei ole selleks otstarbekas wäljamaa kapitaali kaasatõmbamine. Igatahes tuleb meil meie lähemaid naab-

rid silmas pidada, et mitte hiljaks, ja neist maha jääda. Ühes sellega peab meil põhimõtte maksma, et raudtee ja post ennast aineliselt tasuma peavad.

Puudutades keskwalitsuse ja omawalitsuste wahekordi, leiame meie, et esimene, kooskõlas põhiseaduse wastawale põhimõttele, wabastada tuleb hulgaist ülesandeist, mis praegu tema kanda. Loomulikult wõimaldab nende ülesannete üleandmine omawalitsustele ametiasutuste kokkutõmbamist kohtadel. Et omawalitsused uusi ülesandeid oma kanda wõtta suudaksid selleks tuleb arusaadawalt kiires korras maksma panna uus ajakohane omawalitsuste maksuseadus.

Kui meie nii mõneski, peaasjalikult aga maareformi teostamisel praeguse põlwe wõimalusi ja tööwilja ohwerdanud oleme tulewastele, siis on metsamajandusega sündinud wastupidi. Meie ei saa warjata tõsist kartust, et siin praeguse metsamajapidamise juures tulewaste põlwe saagi ette ära lõikame, mida meil õigus pole teha. Küll oleme arwamisel, et oma metsi ligikaudu sel määral kasutada wõime, nagu wiimastel aastatel kasutanud oleme, seda aga ainult tingimisel, kui metsakultuuri tõstmiseks — metsa külliks ja soostunud metsade kraawitamiseks — märksa rohkem kulutame, kui senni. Wastawa krediidi suurendust soowime meie näha juba käesolewas eelarwes. Ümber töötada tuleb praegune puudulik metsa kaitseseadus, kuna metsaraiumine sündima peab ühtlaselt, mitte ainult suuremate keskkochtade ja teede läheduses. Meie ootame uue jahiseaduse esitamist Riigikogule.

Tõsise tähepanu pööramine põllu- ja metsakultuuri tõstmiseks, teede ehituseks ja korrashoiuks, peaks kindlasti uued sihtjooned üles seadma wõifluseks tööpuudusega. Õieti peaks see küsimuse otsustama. Rääkimata sellest, et praegune toiduainete jaotus ajutine hädaabinõu on, ei ole ta waba wäärnähtusest, mida tunti juba Gracchuste ajal Roomas, ka sel juhtumisel, kui praegust toetust palju suurejoonelisemalt teha katsutaks.

Minu poliitilised sõbrad ja mina olen arwamisel, et korterikriisi ei kõrwalda

ehituslaen üksi. Tähtsat osa siin wõiks etendada ka ehituskruntide wäljaandmine rutuliselt ja soodsatel tingimistel. See peaks olema meie linnade ja alewite üks tähtsamatest päewaülesannetest.

Kõneledes korterikriisist paisatakse meil sagedasti segi asjad, millel wähe ühist, wõi millel ainult kaudne ühendus, see on korterite puudus ja kehweste kihtide halwad korteriolud. Esimese lahendamine ei paranda iseenesest veel teist ja waatamata kõigi raskuste peale on meie arwates esimese kõrwaldamine siiski kergem, kui teise.

Sellega lõpetan ma, soowides näha wastawaid parandusi wõimalikult juba arutuselolewas eelarwes ja awaldades kindlat usku, et praegu käsitatud põhimõtetega uue eelarwe kokkuseadmisel arwestatakse.

(W a h e l h ü ü e: L õ p e t a d a !)

10. Koosoleku lõpetamine ja järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma kuulen ettepanekut koosolekut lõpetada. Sõna on korra kohta rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Korra kohta teeksin ettepaneku, et Riigikogu enne, kui koosolek lõpeb, järgmise koosoleku kindlaks määraks ja nimelt esmaspäewal, kell 5 p. l., wõttes päewakorda riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel.

Juhataja **L. Raudkepp**: On ettepanek tehtud järgmine Riigikogu koosolek ära pidada esmaspäewal, kell 5 p. l., päewakorda wõttes riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Panen hääletamisele koosoleku lõpetamise ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on wastu. (Wahelhüüe: Ära luge da!) Nõutakse hääletelugemist, hääletan uuesti. (Hääletatakse.)

Koosoleku lõpetamise poolt on 21 häält, wastu — 10, seega on otsustatud koosolek lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Wain**.

